monumentele
patriei
noastre

Acad. C. DAICOVICIU și H. DAICOVICIU

SARMI[illegible]ISA

[illegible]tre
[illegible]pra Sarm[illegible]
[illegible]U R[illegible]D I A N

[illegible]I A N E

Scanned with OKEN Scanner

Acad. C. DAICOVICIU și H. DAICOVICIU

SARMIZEGETUSA

CETĂȚILE ȘI AȘEZĂRILE DACICE DIN MUNȚII ORĂȘTIEI

Ediția a II-a

EDITURA M
Bucureș

Scanned with OKEN Scanner

I. ȚINUTUL

Regiunea Munților Orăștiei, centrul statului dac de odinioară (vezi harta Daciei libere, pl. nr. I), se întinde pe un teritoriu de circa 150 km² la sud și sud-est de larga și bogata vale a Mureșului mijlociu, care-i formează limita de miazănoapte. Către apus, regiunea are ca hotar Valea Luncanilor; către răsărit, alfuenții Sibișelului: Rîul Mare și pîrîul Alunului; dinspre miazăzi, hotarul natural al regiunii — lanțul Carpaților sudici — poate fi trecut doar pe poteci înguste și pieptișe de munte (vezi schița regiunii Munților Orăștiei, pl. nr. II).

Ținutul e de o rară frumusețe. Valea largă și mănoasă a Apei Orașului, pe firul căreia trebuie să urce drumețul pornit din Orăștie pentru a ajunge la cetățile dacilor, se îngustează treptat, strînsă de dealurile nu prea înalte care străjuiesc satele Ludești și Costești. Dealuri cu pante domoale, pe care locuitorii cultivă cereale, viță de vie și pomi fructiferi, cu plaiuri întinse și însorite formînd pășuni îmbelșugate pentru turmele de oi și de cornute mari, cu terase prielnice așezărilor omenești — acesta e aspectul regiunii în apropierea satului Costești. Mai spre sud, dealurile cresc parcă și se apropie din ce în ce mai mult, prefăcînd Apa Orașului (numită și Apa Grădiștii) într-o vale îngustă și colburată. În apropierea Grădiștii Muncelului, multe înălțimi trec de o mie de metri, devenind adevărați munți. Chiar deasupra Sarmizege și [illegible] Burebista și Decebal, așezată și ea la 1200 [illegible] Dealul

Muncelului (1565 m), iar la vreo oră de drum domol către răsărit se înalță principalul vîrf al acestui ținut, vîrful Godeanului (1659 m). Spre est, spre Munții Sebeșului, și spre sud, înălțimile devin tot mai mari, trecînd uneori peste 2000 de metri (Vîrful lui Pătru, Auşelul etc.). Din punct de vedere geologic, înălțimile sînt alcătuite din șisturi cristaline, pe care se păstrează insular calcare mezozoice, iar spre nord-vest conglomerate calcaroase oolitice sarmațiene.

Pînă nu demult, locuitorii satelor din acest ținut — Bucium, Orăștioara de Sus, Ludești, Costești, Ocolișul Mic, Luncani, Boșorod, Grădiștea Muncelului — se ocupau aproape numai cu agricultura și cu creșterea vitelor. În anii regimului democrat-popular, s-a dezvoltat aici o puternică exploatare forestieră, favorizată din plin de vastele păduri de fag și de brad, care acoperă o parte însemnată a acestor înălțimi. O cale ferată îngustă străbate acum ținutul de la sud spre nord, de la Cetatea de pe Dealul Grădiștii pînă la Orăștie. Prospecțiuni geologice efectuate în ultimii doi-trei ani permit să se prevadă un nou avînt în dezvoltarea industrială, socialistă, a locurilor peste care, cu două mii de ani în urmă, stăpîneau dacii lui Burebista și Decebal.

Țăranii muncitori din valea Apei Orașului au pășit cu hotărîre, sub conducerea Partidului, pe drumul colectivizării agriculturii. La Beriu ființează de mai mulți ani o gospodărie agricolă colectivă, iar în alte cîteva sate din ținut au fost, de curînd, constituite întovărășiri și gospodării colective. Ca urmare a acestor transformări în viața satelor, s-a ridicat considerabil nivelul de trai al țăranilor muncitori.

Dezvoltarea culturală ține pasul cu creșterea însemnătății industriale și cu dezvoltarea agriculturii regiunii. O ofensivă hotărîtă și încununată de succes s-a dus împotriva analfabetismului; în major tatea [illegible] prin co[illegible]tribuția țăranilor muncitori s-au ridicat cămin[illegible] s[illegible]iali[illegible]-au construit școli noi; presa, caravan[illegible] [illegible]astre [illegible] de radio au devenit lucruri obișnu[illegible] p[illegible] [illegible]egiunii.

Dacii nu erau însă cei mai vechi locuitori ai acestor ţinuturi; în peştera de la Cioclovina, nu departe de cetatea dacică de la Piatra Roşie, cercetările au descoperit urmele omului paleolitic de acum vreo 70.000 de ani. Majoritatea oamenilor de ştiinţă sînt, pe de altă parte, de acord că pe la începutul mileniului al II-lea î.e.n., din amestecul unor triburi neolitice locale şi al celor indo-europene imigrate — pare-se — dinspre nord-est, din ţinuturile Ucrainei, au luat naştere triburile traco-dacice, creatoare şi purtătoare ale culturilor arheologice din epoca bronzului (1700—800 î.e.n.) şi a fierului (800—100 î.e.n.).

Oricare ar fi însă începuturile îndepărtate ale dacilor, în prima jumătate a mileniului I îi vedem în mod sigur ocupînd regiunea carpato-danubiană şi constituind ramura nordică a marii familii de triburi tracice. Limba lor, ca şi cea tracică, e o limbă indo-europeană, din grupa *satem*; numele sub care apar ei în textele antice este fie cel de *geţi* (mai ales la autorii greci), fie cel de *daci* (întîlnit mai cu seamă la scriitorii romani). Că nu e vorba de două populaţii deosebite, aşa cum mulţi au crezut-o, ne-o dovedeşte, printre altele, şi mărturia categorică a geografului Strabo care afirmă că geţii şi dacii vorbesc *aceeaşi limbă*.

Primele ştiri mai ample despre geto-daci, şi anume despre cei din Dobrogea, ni le dă «părintele istoriei», Herodot. Pe vremea lui (sec. al V-lea î.e.n.), geto-dacii se găseau în plină epocă a fierului şi erau organizaţi în triburi. În veacurile următoare, al IV-lea şi al III-lea î.e.n., dezvoltarea social-economică a dacilor duce la formarea unor uniuni de triburi, mai puternice şi mai stabile, dintre care una (în Oltenia sau Muntenia de vest) este [illegible] de Alexandru Macedon în anul 335 î.e.n., iar alta [illegible] puternică, avîndu-l în frunte pe «regele» [illegible] mie de [illegible] în două rînduri, la începutul secolului [illegible] Sarmizeg[illegible] şi [illegible] regele Traciei. De remarcat că [illegible] mult

mai numeroase decît cele pomenite aici, ne indică drept centru al puterii daco-geților nu platoul transilvănean, ci cîmpia munteană. Puternica uniune de triburi de sub conducerea lui Dromichaites se găsea pe rîul Argeș (anticul Ordessos) și însuși conducătorul ei apare într-un text antic ca rege al ordyssilor, adică al dacilor argeșeni.

Abia pentru sfîrșitul secolului al III-lea sau pentru începutul celui de-al II-lea o știre literară amintește de « regele» Rubobostes, sub care dacii din Transilvania ajung la un grad superior de dezvoltare și la o putere neegalată în trecut. E foarte posibil că tocmai în această creștere a puterii dacilor transilvăneni trebuie să vedem germenii viitoarei strămutări a centrului de greutate al Daciei în Transilvania, în Munții Orăștiei.

Nu cunoaștem pînă acum formele concrete ale acestui proces istoric. Este sigur însă că în prima jumătate a secolului I î.e.n., regiunea Munților Orăștiei devenise centrul puterii dacilor și aceasta în ciuda faptului că Burebista mai avea drept cetate de scaun Argedava, identificabilă, poate, cu cetățuia de la Popești-Novaci, în apropierea Bucureștilor. Procesul strămutării centrului puterii dacilor în Transilvania coincide cronologic cu procesul, mult mai important, al formării statului dac.

Acest proces n-a fost (și nici nu putea fi) studiat și clarificat de istoriografia burgheză romînă sau străină. Istoricii burghezi, prizonieri ai concepțiilor false, idealiste, despre lume și societate, nu cunoșteau legile obiective care stau la baza dezvoltării societății omenești. Ei vorbeau despre « imperiul» lui Burebista ca despre o apariție miraculoasă în istoria țării noastre, fără a-i înțelege caracterul social-economic și fără a-i putea explica nașterea, înflorirea și decăderea.

[illegible]riografia noastră de după 23 August 1944, înarmată cu c[illegible]ist-leninistă, a putut elucida aceste probleme. Num[illegible]terialismului istoric la cercetarea trecut[illegible]astre s-a putut demonstra că apariția sta[illegible]ne, ci un fenomen devenit

absolut necesar pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății, putîndu-se preciza caracterul social-economic al acestui stat. Născut din dezvoltarea continuă a bazei economice a triburilor dacice, din perfecționarea agriculturii, din dezvoltarea și specializarea meșteșugurilor, statul dac apare ca un stat sclavagist de tip începător, neclasic, adică un stat în care sclavii nu deveniseră încă principala forță de muncă, în care munca sclavagistă nu constituia încă baza producției sociale. Centrul său este, în mod firesc, regiunea în care dezvoltarea social-economică atinsese, la adăpostul munților Carpați, un stadiu mai înaintat, și această regiune era, în secolul I î.e.n., sud-vestul Transilvaniei din apropierea munților metaliferi. Are loc acum procesul de unire, în jurul acestui centru, a diverselor triburi și uniuni tribale dacice, proces grăbit fără îndoială, dar nu determinat, și de ivirea unui dublu pericol dinafară: pericolul — trecător — celtic, care amenințase pe daci dinspre nord-vest și primejdia tot mai apăsătoare a expansiunii, dinspre sud, a Imperiului roman.

În aceste condiții își începe activitatea constructivă Burebista, care era reprezentantul păturii aristocratice de proprietari de pămînturi, de turme de vite și sclavi. Politica lui internă și externă servea interesele acestei categorii sociale, a aristocrației. În jurul așezării principale — Sarmizegetusa — de pe Dealul Grădiștii, grandioasă nu atît prin cetatea ei, cît prin construcțiile impunătoare cu caracter sacru și prin întinderea spațiului locuit, Burebista pune să se dureze un puternic sistem de fortificații, menit să apere acest centru al stăpînirii lui. Dinspre miazănoapte, accesul mai ușor pe valea Apei Orașului era închis de puternicele cetăți de la Costești și Blidarul, precum și de numeroase turnuri de pază și de fortificații mai mici. Dinspre apus, cetatea de la Piatra Roșie străjuia și ea drumul care-l putea duce pe dușman [illegible] etusa. Tot spre nord, dar mai aproape de Sarmizata. [illegible] dicau fortificațiile de pe Ceata, Vîrful [illegible] mie de [illegible] Albe. Simțindu-se apărați dinspre răsăsupra Sarmizeg[illegible] și [illegible] înalți, dacii au construit în ace[illegible] [illegible] mai

puține fortificații, și anume aceea de la Căpîlna, pe Valea Sebeșului, și cea de le Bănița, lîngă Petroșeni, care avea menirea să străjuiască Pasul Vulcan.

Din punct de vedere al războiului cu vreun dușman extern, cetățile din Munții Orăștiei aveau, desigur, un rol pur defensiv. Nu trebuie să uităm însă că în statul sclavagist dac existau și ascuțite contradicții sociale. Nu încape îndoială că puternicele fortificații din jurul Sarmizegetusei aveau și misiunea de a înlesni clasei dominante a *tarabostesilor* stăpînirea și exploatarea maselor de oameni liberi, dar săraci — *comati* — și de sclavi.

În jurul așezărilor fortificate, dar și mai departe de ele, se găsesc o mulțime de așezări civile (gospodărești). Uneori strînse în adevărate sate, alteori risipite pe terasele dealurilor din ținut și pe platourile netede ale acestora, locuințele dacilor agricultori și păstori se fac cunoscute la tot pasul prin urmele de lipitură, prin pietrele de temelie, prin resturile de ceramică sau prin alte obiecte antice care, uneori, se văd chiar la suprafață. Marele lor număr ne îndreptățește să bănuim că în antichitate regiunea muntoasă era mult mai dens populată decît astăzi.

În politica sa externă, Burebista a urmărit mai ales două obiective. Primul consta în lichidarea pericolului reprezentat de celții care pătrunseseră, pe la nord, în cîmpia Dunării și a Tisei, amenințînd și cotropind vechi teritorii dacice. Burebista și-a realizat acest obiectiv încă de la începutul domniei sale, nimicind în parte și alungînd triburile celtice ale boilor și ale tauriscilor din sudul Slovaciei de azi, extinzîndu-și hotarele statului pînă la Dunărea de mijloc [illegible] pînă în munții Slovaciei. Al doilea obiectiv, mai important, era preîntîmpinarea pericolului roman, care se profila tot mai amenințător la Dunărea de jos. Tocmai în acea vreme, romanii încercau [illegible] să-și consolideze influența asupra cetăților grecești de la Marea [illegible], căutînd să înv[illegible] astfel dinspre sud-est tînărul stat d[illegible]sta, luînd [illegible] operațiunilor militare, atacă cetățil[illegible] de la Mar[illegible]gră, de la Olbia pînă la Apollonia,

Scanned with OKEN Scanner

cucerindu-le pe unele, primind închinarea altora. Mai mult, el își conduce oștile pînă în Munții Haemus (Balcanii de azi) statornicind vremelnic acolo hotarul sudic al statului său. În același scop al preîntîmpinării pericolului roman, Burebista încheie o alianță cu Pompei pe care-l socotea, pe bună dreptate, mai puțin primejdios decît pe Caesar. Victoria acestuia din urmă pune însă Dacia față-n față cu formidabila putere a statului roman. În vastele planuri de cucerire ale lui Caesar intra și un război împotriva dacilor; Burebista se vede, deci, nevoit să abandoneze politica externă activă de pînă atunci și să intensifice la maximum construirea sistemului de fortificații din Munții Orăștiei.

Proiectata expediție a lui Caesar nu mai avu însă loc, dictatorul roman căzînd sub loviturile de pumnal ale conjuraților republicani, la 15 martie 44 î.e.n. Cam în aceeași vreme soarta lui e împărtășită și de Burebista, care cade, probabil, și el victimă unui complot al șefilor de trib și al unei părți a nobilimii dacice, nemulțumite de întărirea puterii centrale.

Pericolul roman fiind îndepărtat pentru moment, din pricina noului război civil izbucnit la Roma, întinsul stat al lui Burebista, lipsit de o veritabilă unitate economică, se dezmembrează mai întîi în patru, apoi în cinci părți. Statul inițial, din Munții Orăștiei, nu piere însă. Aici nu există nici un semn al întreruperii vieții de stat. Dezvoltarea social-economică de sub urmașii lui Burebista — marele preot Deceneu, marele preot Comosicus, Scorilo, Duras-Diurpaneus — pregătește premisele pentru o nouă unificare, mai trainică, a triburilor dacice.

Această nouă (și ultimă) unificare începe în cursul sec. I. e.n. sub îndelungata domnie a lui Scorilo și se desăvîrșește, pe la sfîrșitul acestui veac, sub sceptrul lui Duras-Diurpaneus-ați al lui Decebal, acesta din urmă fiu al regelui Scorilo. Era și timpul. Romanii își stabiliseră de mult frontiera la Dunărea de jos, cuceriseră Dobrogea, iar expedițiile lor la nordul Dunării deveneau tot mai îndrăznețe. În fărâmițarea statului, dacii își pierduseră încă o dată forțele. Mai redus ca întindere, mai închegat, prin

aceasta, mai puternic, noul stat dac se ridică stavilă în calea expansiunii romane. În două bătălii, dacii înving legiunile romane. Înfrînt într-o a treia luptă purtată pe pămîntul dacic, la Tapae, Decebal obține, totuși, de la împăratul Domițian, o pace onorabilă, ingineri și arhitecți pentru construirea cetăților, meșteri pentru făurirea armelor, subsidii bogate, totul în schimbul unor cedări teritoriale neînsemnate și al făgăduielii de a fi prieten și « client » al imperiului.

Prea inteligent pentru a crede în veșnicia acestei situații favorabile, Decebal se pregătește cu înfrigurare în vederea încleștării supreme de forțe. Aceasta nu întîrzie mult. Clasele dominante de la Roma vedeau în Dacia liberă și puternică o serioasă amenințare pentru stăpînirea lor la Dunărea de jos și, totodată, o pradă bogată în caz de victorie. Făcîndu-se exponentul acestor interese, împăratul Traian trece Dunărea pe un pod de vase în anul 101, dezlănțuind războiul. Dacii sînt înfrînți tot la Tapae (Porțile de Fier ale Transilvaniei). Atacul lor asupra garnizoanelor romane de la Dunăre în iarna anului 101/102 este, în cele din urmă, respins. În vara lui 102 armatele romane se găsesc, după lupte grele și după cucerirea unor locuri fortificate din Munții Orăștiei, sub zidurile cetății mari a Sarmizegetusei. Decebal cere pace, iar Traian, ale cărui trupe erau istovite, acceptă. Condițiile sînt însă grele pentru Decebal: el trebuie să dărîme toate fortificațiile, să înapoieze mașinile de război și meșterii pe care-i primise de la Domițian, să se oblige a nu mai primi dezertori din armata romană și să urmeze cu fidelitate politica externă a imperiului.

Pentru regele dac era limpede că pacea din 102 nu era o adevărată pace, ci doar un răgaz pe care și-l acorda Traian în vederea unei mai bune pregătiri a cuceririi. Respectarea condițiilor impuse de romani ar fi făcut din Dacia o pradă ușoară. Dar Decebal nu le respectă. El reface în grabă fortificațiile, se înarmează și-și instruiește armata, cheamă la dînsul pe [illegible] Romei, nemulțumiți de stăpînirea ei [illegible] pămîntu[illegible] aliați ai imperiului, duce o intensă a[illegible]vitate diplo[illegible] gră, [illegible]nd să-și cîștige aliați pentru

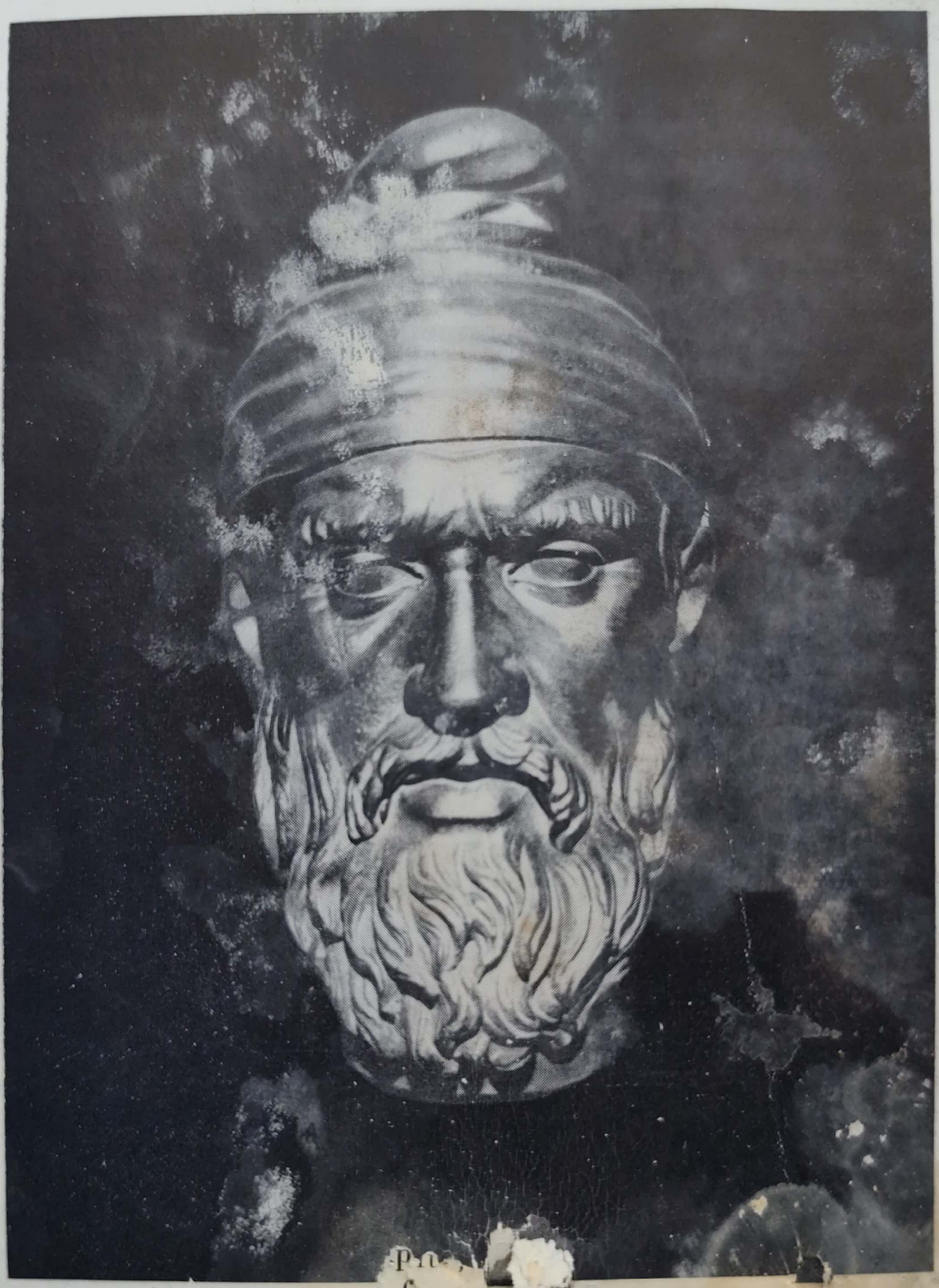

1. Cap de f[illegible] al ?) [illegible]

lupta hotărîtoare: prilej pentru ca senatul roman să-l declare dușman al Romei și pentru ca Traian să pornească încă o dată, în fruntea trupelor sale, la război (fig. nr. 1 și 2).

Sîntem în anul 105 e.n. Pe podul de la Drobeta (Turnu Severin), adevărată minune a arhitecturii antice, realizată de vestitul Apollodor din Damasc, romanii trec Dunărea și, pe mai multe căi, se îndreaptă spre inima Daciei. Prin lupte crîncene, ei se apropie tot mai mult de Sarmizegetusa, luînd una după alta înălțimile întărite. Ca și în primul război, Sarmizegetusa e atacată din front, din flancuri și din spate, după cum o dovedesc castrele de pămînt de pe Vîrful lui Pătru, Comărnicelul, Jigorul Mare și Muncel. Se face acum simțită lipsa fortificațiilor la sud și est de Sarmizegetusa, căci pe plaiurile de munte înaintează și de data aceasta nestingherită cavaleria maură a lui Lusius Quietus. În cele din urmă, la începutul verii anului 106, cetatea cea mare e împresurată și luată cu asalt. Decebal fuge în munți, încercînd să organizeze o ultimă rezistență, dar, urmărit și în primejdie de a fi prins, se sinucide. Retezat, capul său, care n-a voit să se plece, e prezentat lui Traian și acesta îl trimite la Roma pentru a fi arătat poporului pe scările *Gemoniae* — mărturie că primejdiosul dușman al Romei nu mai este. Cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei sînt incendiate sau dărîmate; sanctuarele dacilor sînt distruse cu o sistematică sălbăticie; populația din regiunea cetăților este evacuată și așezată la cîmpie. Pentru cîțiva ani, Traian lasă la Sarmizegetusa o garnizoană din legiunea a IV-a *Flavia Felix*. La Sub Cununi și în alte puncte, rămîn posturi militare, iar la Bucium un corp de trupe auxiliar e stabilit pe toată durata stăpînirii romane, cu misiunea de a supraveghea ținutul.

*

În perioada feudală, urmele vechilor cetăți se mai păstrau, dar țăranii și păstorii care dădeau de ele nu le pricepeau tîlcul și le priveau ca niște înfățișări ale uriașilor. Pentru știință, ele au rămas o taină pînă la începutul veacului trecut.

Scanned with OKEN Scanner

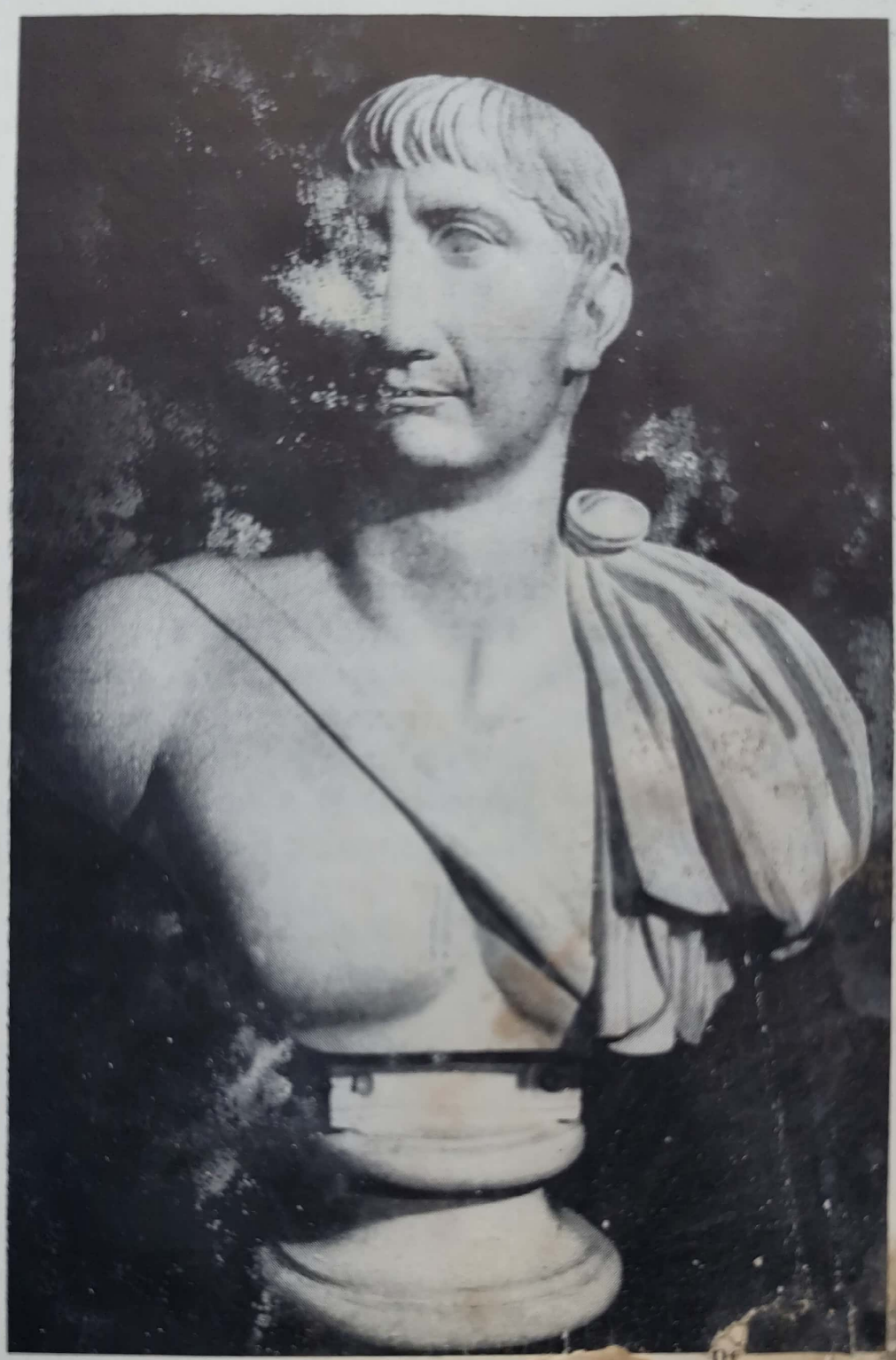

2. Bustul împărat

În primii ani ai secolului al XIX-lea, descoperirea unui tezaur de monede de aur pe Dealul Cetății Grădiștii a atras atenția autorităților și a oamenilor de știință. Aceștia din urmă n-au avut însă posibilitatea să organizeze cercetări sistematice. În schimb, fiscul imperial austriac a întreprins săpături cu scopul de a găsi și alte comori, săpături care, pe lîngă unele rezultate interesante, au pricinuit științei pagube considerabile. Comorile căutate nu s-au găsit, iar comorile adevărate, cele științifice, au rămas și mai departe tăinuite în pămînt.

Regimul burghezo-moșieresc din Romînia n-a făcut nici el prea multe. Din inimoasa inițiativă a profesorului clujean D. M. Teodorescu (ajutat de asistentul Al. Ferenczi), au fost începute și executate primele săpături sistematice la Costești și la Grădiștea Muncelului, dar pe o scară destul de redusă și fără un program asigurat. Proporții mai mari au luat aceste săpături doar timp de doi ani, la Costești, întregite și de o cercetare topografico-arheologică completă a întregii regiuni, sub conducerea profesorului C. Daicoviciu. Paza ruinelor nu era organizată și resturile vechilor cetăți dacice au format o bună bucată de vreme cariera de piatră pentru locuitorii din împrejurimi.

Abia după 23 August 1944 situația s-a schimbat. Începînd din anul 1949, Partidul Muncitoresc Romîn și Guvernul Republicii Populare Romîne au pus la dispoziția oamenilor de știință fonduri considerabile cu ajutorul cărora Academia R.P.R. a putut organiza săpături arheologice de o intensitate și amploare necunoscute la noi în trecut. În cîteva campanii, un colectiv al Institutului de istorie din Cluj a dezvelit, sub conducerea directă a acad. prof. C. Daicoviciu, principalele cetăți și numeroase așezări dacice din Munții Orăștiei. Anticele ruine își dezvăluiau, astfel, rînd pe rînd, tainele lor cele mai de seamă.

Înainte de a intra într-o descriere amănunțită a monumentelor istorice ale regiunii, se cuvine să arătăm că diferitele stațiuni arheo-

logice pot fi grupate în jurul a patru puncte principale, importante din punct de vedere turistic. Acestea sînt (vezi schița regiunii, pl. nr. II):

1. *Costești*
2. *Piatra Roșie*
3. *Aninеș*
4. *Grădiștea Muncelului.*

Din aceste puncte, urmînd anumite itinerarii, dintre care nici unul nu e mai lung de două zile, iar cele mai multe cer o singură zi, se pot vizita toate monumentele mai importante ale acestei zone arheologice.

1. Dintre diversele așezări omenești, cea mai potrivită ca bază permanentă pentru drumețul doritor să străbată în tihnă potecile Munților Orăștiei este satul *Costești*, situat la vreo 18 km spre sud de Orăștie. Aici se poate ajunge atît cu un autobuz, care circulă de două ori pe zi, cît și cu un tren personal pe linie îngustă, care pleacă din Orăștie la ora 4 p.m. și ajunge după vreo două ore la Costești. În sat, oricine poate găsi, fără greutate, găzduire pe la locuitori.

De la Costești, se pot vizita într-o singură zi, în condiții bune, *Cetățuia* așezată la sud-vest de sat, la cca 3 km, și cetatea de pe *Blidarul* aflată la vreo 5 km de sat, în aceeași direcție. Urcușul la Cetățuie e ușor și scurt, iar paznicul, a cărui gospodărie se află nu departe de ruine, poate servi oricînd drept călăuză. La Blidarul, urcușul e și mai lung, și mai greu, dar perspectiva care se deschide de pe platou în ambele sensuri ale văii Apei Orașului, ca și monumentalitatea ruinelor, răsplătește din plin efortul făcut.

2. Tot de la Costești se pot vizita într-o singură zi, e drept cu prețul unui efort mai mare, platoul *Luncanilor* (pe care se găsesc urmele unor așezări dacice și ale unui castru roman) și cetatea de la

Piatra Roșie. Mai lesnicioasă este însă împărțirea drumului în două etape de cîte o zi. În prima zi, se poate merge de la Costești la *Boșorod*, cale de vreo patru ceasuri, iar în cea de a doua, pornind de la Boșorod, se poate urca la Piatra Roșie și apoi, pe la Luncani, se poate ajunge seara la Costești.

3. De la *Aninеș*, stație de cale ferată forestieră, la 12 km spre sud de Costești, se poate organiza o frumoasă excursie pe Valea Aninеșului, la *Vîrful lui Hulpe* și la *Ceata*, sau în împrejurimile stației — la *Sub Cununi* și *Pustîiosul*. Cu oarecare osteneală, toate aceste puncte pot fi vizitate într-o singură zi, dar e mai bine să li se acorde două zile.

4. Pentru a ajunge la *Grădiștea Muncelului*, cel mai potrivit mijloc rămîne trenul forestier care pleacă din Aninеș dimineața și ajunge după cîteva ore la poalele cetății Sarmizegetusa. Ruinele acesteia, precum și Vîrful Muncelului și chiar al Godeanului pot fi văzute în aceeași zi. Rămînînd peste noapte la Cetate sau în vreo casă ori cabană din vale, se poate merge a doua zi, pe valea Tîmpului, pînă la așezarea păstorească dacică de la *Meleia*, iar de acolo la o așezare de același tip pe *Dealul Rudele* și înapoi la Cetate. O excursie mai lungă, de două zile, poate fi organizată de la Grădiștea Muncelului spre sud-est, pînă la *Vîrful Negru*, *Comărnicelul*, *Vîrful lui Pătru* și înapoi.

Firește, pentru punctele mai depărtate de linia ferată (ca de exemplu Luncani, Piatra Roșie, Vîrful lui Hulpe, Ceata, Meleia, Rudele, Vîrful Negru, Comărnicelul și Vîrful lui Pătru) e preferabil ca turiștii să se adreseze localnicilor, cunoscători ai căilor, orientarea după hartă fiind uneori insuficientă. La cetățile de la Costești și Blidarul, precum și la Sarmizegetusa, se poate ajunge ușor și fără ghid, mai mult cu cît în descrierile ce urmează vom re[illegible]eni mai [illegible], se cuvine asupra drumului.

IV. MONUMENTELE

Popasul 1: Costești

1. *Cetatea dacică de la Costești* este situată la cca 3 km spre sud-vest de sat, pe dealul numit, tocmai din pricina ruinelor, *Cetățuia* (cota 561), pe malul stîng al Apei Orașului. Dealul se ridică în pantă ușoară pe terasa de vest a apei, terminîndu-se într-un platou destul de neted de formă elipsoidală. Un vechi drum de care, practicabil și astăzi, urcă spre cetate. La vreo 300 de metri de poalele dealului, drumul se bifurcă, o ramură a lui ocolind cetatea dinspre nord și vest, cealaltă luînd-o către sud și sud-vest și atingînd ruinele pe latura lor sudică.

Cetatea de la Costești este un « castel»-locuință, întărit cu un val de pămînt, cu un zid de piatră și cu un dublu rînd de palisadă (vezi planul cetății, pl. nr. III).

Puțin mai la vest de punctul în care drumul antic pătrundea în cetate printr-o intrare în formă de clește, se găsește intrarea actuală — o deschidere practicată în valul de pămînt larg la bază de 6—8 m și înalt în prezent de 2—2,5 m, care înconjura cetatea. Pămîntul valului, purtînd urme puternice de arsură (din această cauză valul e numit « valul roșu»), e amestecat pe unele porțiuni cu pietre, resturi de blocuri și de cărămizi, lemne carbonizate etc.

Cercetările arheologice au dovedit că « valul roșu» este un val refăcut — parțial — peste unul de pămînt, anterior, ce fusese întărit cu o palisadă formată din pari groși ale căror urme se mai văd și acum. Distrus în cursul primului război dacic, valul original de pămînt a fost refăcut în grabă între anii 102—105 e.n., la refacerea lui folosindu-se din plin materialul cetății distruse de romani.

În spatele valului se ridica zidul de piatră al cetății, gros de peste 3 m, construit din blocuri de piatră calcaroasă (conglomerat calcaros oolitic sarmațian), tăiată regulat și de dimensiuni variind între 25—110 cm lungime, 50—60 cm lăticanilor 45—55 cm grosime. Tehnica de construcție a zidului ar leșcastru romarmente împrumu-

tate din arhitectura militară elenistică, este specifică dacilor. Blocurile de calcar formează cele două fețe ale zidului, între care se îngrămădește o umplutură de pămînt, sfărîmături de piatră etc. Pentru ca umplutura să nu împingă în afară blocurile, provocînd astfel dărîmarea întregului zid, cele două fețe ale acestuia erau legate între ele printr-un sistem original. În partea superioară a blocurilor sînt practicate niște jgheaburi în formă de coadă de rîndunică («babe»), în care intră capetele unor bîrne groase de lemn, cioplite în același mod și așezate în jgheaburi pe sus. În felul acesta, bîrnele stau de-a curmezișul zidului, unind cele două fețe opuse ale acestuia. Forma «babelor» nu permite ca bîrnele să iasă de la locul lor, cedînd presiunii umpluturii, așa încît zidul e legat trainic și fără ajutorul mortarului, aproape nefolosit de daci. E foarte adevărat că bîrnele putrezeau în cele din urmă, dar acest lucru se întîmpla mulți ani după construirea zidului, atunci cînd umplutura se tasase de mult și nu mai împingea blocurile în afară. Zidul de piatră astfel construit se termina sus printr-o construcție de lemn constînd dintr-un parapet cu creneluri, în față, iar îndărătul acestui parapet se afla așa-zisul «drum de rond» pentru apărători, ocrotind și zidul de piatră contra ploii.

Cetatea de la Costești nu e înconjurată complet de zidul de piatră. Acesta ocupă doar o porțiune destul de mică în partea de sud și sud-est. În rest, pantele abrupte și valul de pămînt trebuiau, după socoteala constructorilor, să ferească îndeajuns cetatea. Zidul e întărit cu trei bastioane puternice ce ies în afară (vezi în plan: pl. nr. III, I—III). Un al patrulea bastion — izolat — se găsește pe latura de vest a cetății (în plan: IV). Două bastioane-turnuri de pază se găsesc pe coasta nordică a dealului (în plan: V—VI). Pe latura de est, pe o terasă mai joasă, un alt turn mai mare și mai bine păstrat, cu intrarea la parter, servea, credem, ca turn permanent de strajă avînd, probabil, și un etaj (în plan: 3). Bastioanele și turnurile sînt patrate sau patrulatere iar dimensiunile lor variază

Scanned with OKEN Scanner

aproape de la caz la caz. Partea superioară a bastioanelor și turnurilor era de lemn.

Cel de-al treilea și ultimul obstacol așezat în calea eventualului dușman era dubla palisadă (îngrădire din pari groși de lemn) înconjurînd platoul cetății pe care se aflau cele două impunătoare turnuri-locuință: primul la capătul de nord, al doilea la capătul de sud al platoului (în plan: 1 și 2). Partea inferioară a zidurilor lor e construită, în tehnica specifică dacică, din aceleași blocuri de calcar. Partea lor superioară e din cărămidă crudă, slab arsă. Turnurile-locuință aveau cîte un etaj la care se putea ajunge pe o scară interioară și pe una exterioară, ambele de lemn, așezate pe baze de lespezi, vizibile și azi. Tocmai etajul servea ca locuință propriu-zisă, încăperea de la parter, în care se intra printr-o ușă largă de 1,80 m, fiind cămară de provizii.

Pătrunzînd în interiorul cetății prin poarta în formă de clește practicată în valul de pămînt (în plan: P), drumul ocolea bastionul II (fig. nr. 5), trecea prin poarta din incinta de piatră (astupată în faza a doua) și ducea către turnul-locuință 2. Accesul la turnul-locuință 2 se făcea pe o scară monumentală de piatră, lată de peste 3 m, mărginită pe ambele laturi de un jgheab pentru scurgerea apei, tăiat tot în piatră. În fața scărilor se poate distinge clar pragul cu locul țîțînilor porții.

Între turnurile-locuință, pe platoul cetății, se mai afla un turn de veghe, pe stîlpi de lemn sprijiniți pe postamente de piatră, precum și barăci din bîrne lipite cu lut, destinate adăpostirii garnizoanei și slujitorilor; se mai văd urmele pereților de lut, vetrele de foc și un cuptor.

Pe cîteva din terasele care înconjoară cetățuia se ridicau în antichitate sanctuarele. Resturile lor se mai văd astăzi sub forma unor aliniamente alcătuite din mai multe rînduri de discuri de piatră calcaroasă (fig. nr. 6). Acum 2000 de ani însă, pe discurile de piatră se ridicau, probabil, coloane de lemn. Sanctuarele erau deschise, neacoperite. Trei dintre ele se găsesc în afara valului roșu, iar unul în interiorul lui.

Scanned with OKEN Scanner

Imaginea traiului locuitorilor și apărătorilor cetății e completată de existența a două cisterne cu apă: una lîngă drumul antic, pe latura estică a cetății (în plan: C) cealaltă pe latura ei de apus (în plan: C). Afară de ele mai multe gropi săpate în stînca platoului serveau la strîngerea apei de ploaie.

Cetățuia de la Costești are o minunată poziție strategică. Ea se înalță tocmai în punctul în care Apa Grădiștii, scăpînd din strînsoarea dealurilor, formează o vale largă și roditoare. Atunci cînd vremea e senină, de pe platoul cetății se poate vedea tot drumul de la Costești la Orăștie și se poate zări valea Mureșului. Cetatea de la Costești era cheia porții spre Sarmizegetusa. În același timp, ea constituia probabil o reședință permanentă a regilor daci.

Tocmai de aceea romanii au luptat cu înverșunare pentru cucerirea ei, atît în primul cît și în cel de-al doilea război dacic. Ei au reușit de fiecare dată. În anul 102 e.n. cetatea a fost distrusă în bună parte. Refăcută în grabă, în intervalul dintre cele două războaie, ea suferă o distrugere definitivă în anul 106, cînd orice urmă de viețuire încetează aici. Romanii folosesc ruinele drept carieră de piatră pentru construirea castrului de la Bucium (vezi mai jos, 4).

2. *Fortificațiile din jurul cetății.* Element esențial al sistemului de apărare creat de daci în Munții Orăștiei, cetatea de la Costești era protejată, la rîndul ei, de fortificații mai mici. Pe dealurile Ciocuța și Cetățuia Înaltă (fig. nr. 7), situate la sud de cetate, săpăturile au descoperit urmele unor puternice turnuri de piatră.

3. *Cetatea de pe Blidarul.* Pe vîrful dealului Blidarul (cota 703), dacii au construit o altă mare fortificație menită să zăgăzuiască accesul către Sarmizegetusa dinspre nord. La ruinele cetății se poate ajunge urcînd pe firul Apei Grădiștii pînă la Gura Faieragului (mic afluent de pe partea stîngă). De aici, un drum destul de abrupt și de obositor, pe marginea căruia au fost găsite urmele unei conducte de apă dulce, duce pe dealul Faieragului, al cărui platou e ocupat de trei turnuri de pază. Alte două turnuri, unul la punctul «La Curmătură», celălalt în «Poiana Popii» apărau în vechime drumul

Scanned with OKEN Scanner

către cetate. În același sistem de fortificații auxiliare se încadrau cîteva turnuri construite la nord-est de cetatea de pe Blidarul, de-a lungul Apei Grădiștii și pe botul de deal denumit Muchia Chiștoarei.

Înaintînd cam o jumătate de km pe același drum de la Poiana Popii, ajungem într-un punct în care drumul se bifurcă. Alegînd cărarea ce duce spre stînga, ne găsim în cîteva minute în fața porții monumentale a cetății (pl. nr. IV: Planul fortificației de pe Blidarul).

Fortificația de pe Blidarul se compune din două incinte cu o mică diferență de nivel între ele; incinta superioară a primit numele de cetatea I, iar incinta inferioară cel de cetatea II. Cetatea I, ceva mai veche, înconjurată de un zid asemănător zidului cetății de la Costești, avea patru turnuri (în plan: I-IV), cîte unul în fiecare colț, intrarea în cetate făcîndu-se prin turnul de sud-vest (în plan: T I), după sistemul «à chicane»— (cu cotitură) — (fig. nr. 8). În interiorul cetății se ridica un turn-locuință, construit din piatră și lemn (în plan: TL).

Construită ceva mai tîrziu, cetatea a II-a se leagă strîns de prima, pe care o întregește. Incinta acestei cetăți mai tîrzii prezintă o construcție specială pe laturile ei de nord și de vest. Aici, perpendicular pe zidul de incintă construit din blocuri de calcar, cad ziduri construite în *opus mixtum*, adică și din blocuri, dar și din pietre de stîncă. În felul acesta, cele două laturi sînt împărțite în încăperi, «cazemate», (cinci pe latura sudică și trei pe cea apuseană), al căror parter servea drept cămară de provizii și depozit de arme, partea superioară fiind o platformă de luptă. Indicii ale unei construcții analoage s-au găsit și pe latura de vest a cetății a II-a.

O dată cu construirea incintei cetății a II-a s-a mai clădit și un turn, în colțul de nord-vest (în plan: T V). Cetatea a II-a a inclus în zidurile sale și un turn izolat, contemporan cu prima cetate (în plan: T VI). La parterul ambelor turnuri, s-au găsit, adîncite pe jumătate în pămînt, numeroase chiupuri, vase mari, destinate păstrării cerealelor și apei (fig. nr. 10).

Un monument deosebit de interesant este cisterna de apă, săpată în coasta dealului la o mică distanță spre N—NV de cetate

Scanned with OKEN Scanner

(în plan: C). Spre deosebire de cisternele de la Costești care erau căptușite cu lemn, cisterna de la Blidarul este construită potrivit celei mai înaintate tehnici a vremii, după model grec. Cisterna e o cameră subterană, patrulateră, de dimensiuni destul de mari (8×6,20 m), adîncită la 5 m sub nivelul antic (fig. nr. 9). Zidurile ei sînt întreite sau duble, construite cu un foarte bun mortar și tencuite cu un mortar special, impermeabil (*opus signinum*). Dublă era și tencuiala specială a pardoselei cisternei. Acoperișul ei era format dintr-o boltă de blocuri calcaroase.

Poziția strategică a cetății de pe Blidarul este și mai puternică decît aceea a cetățuii de la Costești. Cel care o stăpînea domina o porțiune întinsă a văii Apei Grădiștii, atît spre nord, spre actuala Orăștie, cît și spre sud, către Sarmizegetusa. Tipică pentru acele « castele așezate pe munți prăpăstioși» de care vorbește Tacitus sau pentru acei « munți întăriți cu ziduri» pomeniți de Dio Cassius, cetatea de pe Blidarul a avut un rol precumpănitor militar, constituind principalul obstacol în calea atacatorului venit dinspre miazănoapte.

Prin monumentalitatea zidurilor sale, prin diversitatea și originalitatea construcției ei, prin îmbinarea fericită a diferitelor tehnici de zidire, cetatea de pe Blidarul este una din cele mai puternice și poate cea mai frumoasă dintre fortificațiile dacice dezvelite pînă acum. Tocmai de aceea, în vara anului 1961, s-au efectuat aici vaste lucrări de degajare, restaurare și consolidare care au făcut ca această cetate să se prezinte azi vizitatorilor în condițiile cele mai bune.

4. *Monumente diverse în împrejurimile satului Costești.* Din această categorie se cuvine să semnalăm, în primul rînd, castrul roman așezat pe malul stîng al Apei Orașului, între satele Bucium și Orăștioara de Jos, pe locul numit Piatra Grădiștii, la cca 5 km la nord de Costești. Săpăturile întreprinse aici în anul 1957 au dovedit că din castru n-a mai rămas decît latura de vest, restul fiind distrus de apa care și-a schimbat albia. Construit îndată după cucerire, din material luat în mare parte din ruinele cetății de la Costești, castrul

a adăpostit timp de un secol și jumătate un corp de trupe auxiliar — *Numerus Exploratorum Germanicianorum* — lăsat pentru paza regiunii.

Pe terasele dealurilor din jurul satelor Ludești, Costești și Ocolișul Mic s-au putut constata, în repetate rînduri, urmele unor gospodării țărănești dacice, mărturie elocventă a densei locuiri a regiunii în antichitate. La est de Costești, pe înălțimea Prisaca (cota 1219), se poate vedea o circumvalație de dimensiuni mari și de formă neregulată, care ar putea fi o întăritură dacică.

Popasul 2: Piatra Roșie

1. *Cetatea de la Piatra Roșie.* La piatra Roșie se poate ajunge de la Costești, mergînd pe drumul cunoscut către Blidarul și apucînd apoi, în punctul unde acesta se bifurcă, spre Luncani-Tîrsa, coborînd de aici, pe dealul numit Dîlma cu cale, în valea Tîrsei și urcînd apoi direct la cetate (fig. nr. 11). Un drum mai ușor pornește însă de la Boșorod, urcînd pe valea Luncanilor pînă la poalele cetății. Pe orice cale ar apuca-o drumeții, accesul direct la cetate e posibil numai pe pintenul dealului, de pe latura răsăriteană a cetății. E singurul drum spre această cetate așezată la 823 m înălțime, pe platoul îngust al unui deal prăpăstios, cu stînci enorme și golașe de culoare sîngerie — adevărat cuib de vulturi, durat cu scopul de a opri înaintarea dinspre apus a oricărui dușman (vezi planul cetății Piatra Roșie, pl. nr. V).

Jumătatea de sud a platoului e ocupată de o incintă cu zidurile de piatră, lungă de 102 m și lată de 45 m. Incinta are cinci turnuri interioare: două la colțurile de sud-vest și nord-vest, iar trei pe latura răsăriteană; dintre acestea, două sînt așezate la colțuri, iar al treilea spre mijlocul incintei. Intrarea în cetate se făcea prin turnul de la colțul nord-estic. Spre ea ducea un drum larg de peste 3 m, construit din platforme pardosite cu lespezi de piatră alternînd cu porțiuni scurte de scări, tot din lespezi (fig. nr. 12).

Scanned with OKEN Scanner

Interiorul incintei era ocupat de o clădire mare de lemn, așezată pe temelie de piatră și avînd forma unui dreptunghi. Clădirea e înconjurată de un fel de pridvor, deschis spre sud și terminat în apsidă spre nord. Ea era construită din bîrne groase de lemn așezate orizontal între stîlpi verticali tot de lemn. Pereții erau lipiți cu un strat gros de lut amestecat cu paie și pleavă. Pardoseala era din pămînt bătut, iar acoperișul, în formă de șa, din șindrilă sau paie. Ușile masive de stejar erau împodobite cu ținte de fier ale căror capete erau uneori frumos ornamentate.

În partea de nord a platoului se mai pot observa urmele unui sanctuar asemănător celor de la Costești, dar mult mai mic, precum și resturile unor clădiri de lemn care avuseseră acoperișul de țiglă.

Incinta descrisă mai sus reprezintă prima fază a cetății. Ei i s-a adăugat mai tîrziu o altă incintă, cuprinzînd terasele de sub

3. Cetatea Piatra Roșie: latura estică a cetății de piatră și porțiuni din incinta cu palisadă (încercare de reconstituire)

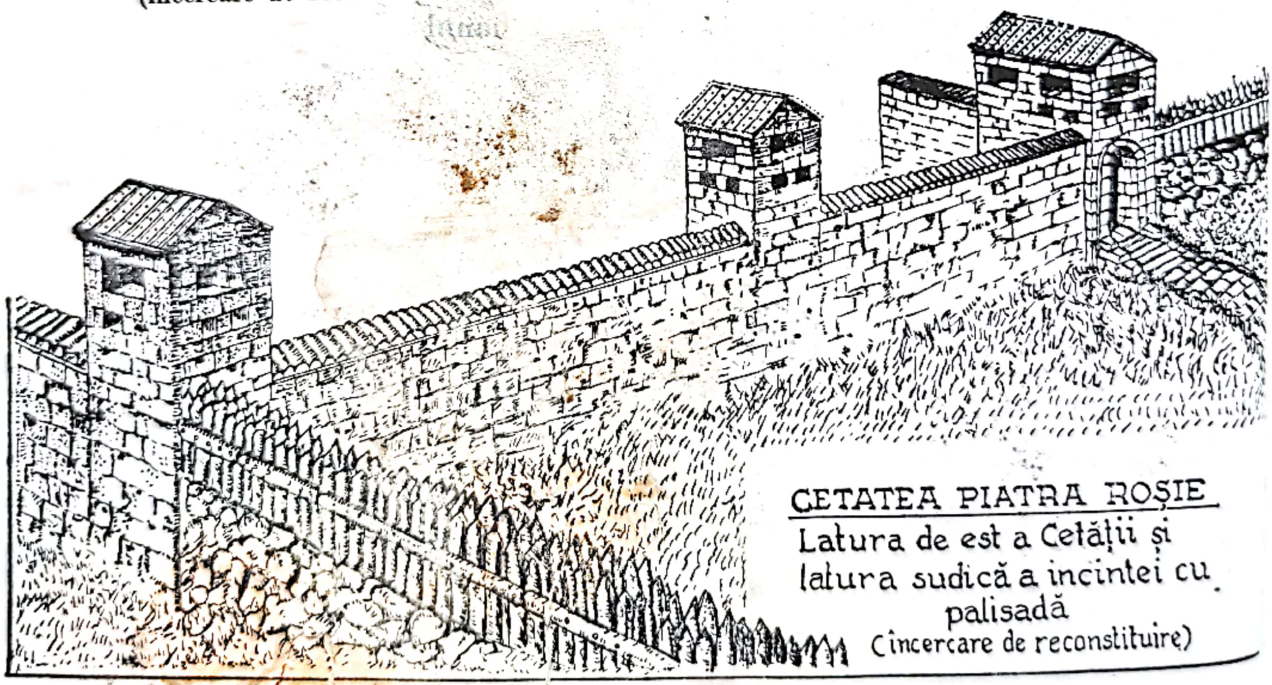

CETATEA PIATRA ROȘIE
Latura de est a Cetății și latura sudică a incintei cu palisadă
(încercare de reconstituire)

platou, în partea de est a acestuia, și înglobînd și două turnuri construite încă în prima fază. Noua incintă este un zid sec, gros de 1,80—2 m, construit din piatră de stîncă și pămînt între doi pereți clădiți din piatră ceva mai regulat tăiată. Zidul sec urmează cu laturile lui de sud și de nord marginile prăpastiei. El avea pe creastă o palisadă din trunchiuri groase de copaci (fig. nr. 3).

Sistemul defensiv al cetății era completat de două turnuri de strajă izolate, unul la est, călare pe drumul antic, iar celălalt la nord de cetate.

Cetatea de la Piatra Roșie a avut un rol mai ales militar, deși posibilitatea existenței unor așezări civile în poienile din jurul dealului nu poate fi exclusă.

2. *Troianul de la Cioclovina.* La sud de cetatea de la Piatra Roșie, la o distanță de numai 2,5 km în linie dreaptă, dar la peste 6 km pe potecile întortocheate ale dealurilor, se află unul din cele mai interesante vestigii ale trecutului dacic, valul de la Cioclovina-Ponorici, pe care localnicii îl numesc Tro[illegible]. Valul pornește de pe marginea prăpastiei în fundul căreia se pitește satul Cioclovina. Mergînd doar vreo 200 m spre sud-est, el cotește apoi drept spre miazăzi, continuînd în această direcție pe o distanță care n-a putut fi încă precis stabilită. Construit din piatră de stîncă calcaroasă și din pămînt, strîns pe ambele laturi de o palisadă de lemn, Troianul trebuie să fi avut în antichitate o lărgime de 2—2,50 m și o înălțime de 3—4 m. Pe unele porțiuni, Troianul are și valuri scurte perpendiculare, iar din loc în loc bastioane rotunjite de pămînt și piatră de stîncă. Ca și cetatea de la Piatra Roșie, cu care se învecinează, Troianul avea menirea să oprească înaintarea dușmanului pe valea Streiului, spre Sarmizegetusa.

3. *Platoul Luncanilor.* În acest punct se poate ajunge pe mai multe drumuri, cel mai lesnicios rămînînd însă drumul de la Costești, care duce pe Dealul Faieragului și apoi, lăsînd Blidaru în stînga, urcă pe culmea Dealului Pietroasa.

Scanned with OKEN Scanner

În antichitate, platoul era locuit de cîteva duzini de familii țărănești. Urmele locuințelor lor au fost descoperite în mai multe puncte ale platoului, mai ales în jurul actualei școli. Tot lîngă școală se pot distinge foarte clar trei din cele patru laturi ale unui castru roman de pămînt, înconjurat de un val de pămînt — gros la bază de cca 8 m și înalt de 1—2 m — și de un șanț în exteriorul valului. Castrul datează, fără îndoială, din perioada operațiunilor militare desfășurate de romani în această regiune.

O descoperire extrem de interesantă s-a făcut în locul numit Pietroasa lui Solomon, o poiană largă, la nord de culmea Dealului Pietroasa, nu prea departe, spre sud-est, de Blidarul. Pe lîngă urmele unor ziduri de calcar și pe lîngă numeroase fragmente ceramice, s-au găsit aici și șase discuri mari de piatră cu diametrul de 75 cm, înalte de 42 cm. Două din aceste discuri se pot vedea lîngă casa din mijlocul poienii, unde au fost duse de țărani. Descoperirile din acest punct ar indica, pare-se, existența unei așezări mai mari, avînd și un sanctuar, sub ocrotirea cetății Blidarului din apropiere.

Popasul 3: A n i n e ș

1. *Monumentele din apropierea Aninețului.* Urmele de așezări dacice, mai ales civile, din acest sector al regiunii Munților Orăștiei sînt atît de numeroase, încît enumerarea lor e imposibilă. Ne vom mărgini deci să le semnalăm pe cele mai importante.

Chiar în fața stației c.f.f. Aninеș, pe partea dreaptă a Apei Grădiștii, se înalță coasta însorită și plină de terase largi a dealului Vîrtoapele, pitoresc denumită de către localnici *Sub Cununi*. Ferit de vînturi, datorită culmii stîncoase a Vîrtoapelor, în formă de amfiteatru, acest loc e foarte prielnic așezărilor omenești, relativ dese și astăzi. Pe terasa cea mai vestică a acestui versant se găsesc urmele unei așezări romane, cunoscute încă de mai de mult prin descoperiri de monede și de inscripții. Mai spre răsărit, s-au descoperit urme numeroase de unor așezări dacice, nesăpate pînă acum.

Scanned with OKEN Scanner

În antichitate, platoul era locuit de cîteva duzini de familii țărănești. Urmele locuințelor lor au fost descoperite în mai multe puncte ale platoului, mai ales în jurul actualei școli. Tot lîngă școală se pot distinge foarte clar trei din cele patru laturi ale unui castru roman de pămînt, înconjurat de un val de pămînt — gros la bază de cca 8 m și înalt de 1—2 m — și de un șanț în exteriorul valului. Castrul datează, fără îndoială, din perioada operațiunilor militare desfășurate de romani în această regiune.

O descoperire extrem de interesantă s-a făcut în locul numit Pietroasa lui Solomon, o poiană largă, la nord de culmea Dealului Pietroasa, nu prea departe, spre sud-est, de Blidarul. Pe lîngă urmele unor ziduri de calcar și pe lîngă numeroase fragmente ceramice, s-au găsit aici și șase discuri mari de piatră cu diametrul de 75 cm, înalte de 42 cm. Două din aceste discuri se pot vedea lîngă casa din mijlocul poienii, unde au fost duse de țărani. Descoperirile din acest punct ar indica, pare-se, existența unei așezări mai mari, avînd și un sanctuar, sub ocrotirea cetății Blidarului din apropiere.

Popasul 3: Aineș

1. *Monumentele din apropierea Aineșului.* Urmele de așezări dacice, mai ales civile, din acest sector al regiunii Munților Orăștiei sînt atît de numeroase, încît enumerarea lor e imposibilă. Ne vom mărgini deci să le semnalăm pe cele mai importante.

Chiar în fața stației c.f.f. Aineș, pe partea dreaptă a Apei Grădiștii, se înalță coasta însorită și plină de terase largi a dealului Vîrtoapele, pitoresc denumită de către localnici *Sub Cununi*. Ferit de vînturi, datorită culmii stîncoase a Vîrtoapelor, în formă de amfiteatru, acest loc e foarte prielnic așezărilor omenești, relativ dese și astăzi. Pe terasa cea mai vestică a acestui versant se găsesc urmele unei așezări romane, cunoscute încă de mai de mult prin descoperiri de monede și de inscripții. Mai spre răsărit, s-au descoperit urme numeroase [illegible] unor așezări dacice, nesăpate pînă acum.

Scanned with OKEN Scanner

Tot de la staţia Aninеş se poate urca şi la Pustîiosul, deal care se ridică pe partea stîngă a Apei Grădiştii. Săpăturile întreprinse au scos la iveală pe o terasă a acestui deal resturile unei bogate clădiri dacice. Clădirea avea o formă rotundă şi era înconjurată de un pridvor delimitat prin lespezi de piatră. Se pare că terasa adăpostea şi un turn de pază.

2. Vrednice de a fi vizitate sînt şi punctele locuite în vechime de pe valea Aninеşului, deşi săpături nu s-au efectuat pînă acum. Unul din cele mai importante puncte este dealul numit Vîrful lui Hulpe (cota 902), situat chiar deasupra izvorului Văii Aninеşului. Pe platoul acestui deal se găseşte o fortificaţie destul de puternică, din care s-au desprins blocuri de calcar alunecate în vale. Nu departe de fortificaţie, pe unul din versanţii dealului Comărnicelul, deasupra Văii Cetei, se află o mulţime de terase cu bogate urme de viaţă dacică. Aşezate pe terasele etajate ale dealului, locuinţele din acest punct formează un adevărat sat, dacă nu chiar un tîrguşor, care poate fi pus în legătură cu fortificaţia de pe Vîrful lui Hulpe.

Popasul 4: Grădiştea Muncelului

1. *Sarmizegetusa — To Basileion* (adică: Cetatea de scaun). La străvechiul centru al statului dac se poate ajunge, venind dinspre nord, pe două drumuri. Pentru a apuca pe primul trebuie să părăseşti trenuleţul forestier în punctul numit Lunca Grădiştii, acolo unde Valea Godeanului se uneşte cu Valea Albă, dînd naştere Apei Grădiştii. Lunca e situată la vreo 5 km de Aninеş, pe vale în sus. De aici, un drum abrupt la început, apoi cu suişuri şi coborîşuri line, duce pe muchia Dealului Grădiştii pînă la ruinele Sarmizegetusei, la 1200 m înălţime, cale de vreo oră şi jumătate.

Al doilea drum, mult mai scurt, porneşte de la staţia c. f. f. Cetate, la vreo 6 km în amont de Lunca Grădiştii, pe Valea Godeanului. Urcuşul e greu, pieptiş, dar are avantajul de a dura foarte puţin (30—40 de minute) şi de aceea e preferat de [illegible]tatori.

Scanned with OKEN Scanner

Recomandabil e drumul al doilea, mai scurt. Totuși, pentru vizitarea ruinelor în ordinea firească vom alege, cel puțin aici, primul drum care în multe porțiuni urmează și astăzi traseul drumului antic. Urcînd pe aici, trecem pe lîngă terase naturale sau amenajate de om, constituind puncte propice locuirii. Ele se află, de obicei, pe versantul sudic al dealului, pînă jos în valea Godeanului. Pe multe din ele au și fost identificate urme, fie ale unor fortificații mici — turnuri — , fie ale unor locuințe cu caracter civil sau de atelicre. Aceste urme se întind pe o lungime de cca 3 km formînd astfel cea mai mare așezare dacică cunoscută.

Lucrări arheologice s-au efectuat, deocamdată, numai pe unele din aceste terase, în special în apropierea ruinelor cetății, cum e, de pildă, platoul cu șase terase ocupat de mai multe locuințe. Într-una din ele a fost găsit vasul cu stampila în limba dacă DECEBALVS PER SCORILO = « Decebal, fiul lui Scorilo» (fig. nr. 23), iar în alta o trusă medicală antică. O altă terasă adăpostea un atelier de prelucrare a bronzului și fierului. Tot aici s-a dezvelit, pe o porțiune destul de însemnată, drumul antic care ducea la cetate, larg de 6 m și pavat pe alocuri cu pietre de stîncă.

Cu excepția atelierelor meșteșugărești, cele mai multe construcții civile din apropierea cetății vor fi fost locuințe ale nobililor, ale preoților și ale oamenilor bogați (proprietari de pămînturi, turme de vite și sclavi, negustori, șefi militari). Sarmizegetusa lui Decebal era, prin urmare, un adevărat oraș, e drept la începutul dezvoltării sale ca atare, înjghebat în jurul cetății și al sanctuarelor.

La cîteva sute de metri înainte de a ajunge la ruinele zidului cetății, cărarea e întreruptă de albia nămoloasă a unui pîrîiaș izvorît dintr-o depresiune rotundă aflată în stînga drumului. Săpăturile au arătat că în această depresiune se găsea o instalație de captare a apei. Pe două conducte de teracotă apa era adusă, pentru decantare, într-un butoi de lemn; de aici ea ieșea printr-o a treia conductă care se îndrepta către cetate.

Scanned with OKEN Scanner

În apropierea porții apusene a cetății, cărarea modernă se întîlnește din nou cu drumul antic, pietruit în această porțiune. După cîțiva pași dăm de ruinele acestei porți. La dreapta și la stînga se vede zidul cetății, dezvelit pe o anumită porțiune. Tehnica construcției acestui zid este cea obișnuită la cetățile dacice, dar blocurile sînt mai mici și legăturile din bîrne sînt mai puțin folosite. Zidul, gros de 3,20 m, poartă urme de refacere cu blocuri luate din alte ruine de pe Dealul Grădiștii (vezi planul cetății și al incintei sacre în pl. nr. VI).

Urmînd configurația terenului, suind și coborînd pe terase, incinta închide o suprafață de cca 3 ha de forma unui patrulater neregulat, apropiindu-se mai degrabă de un hexagon. Această suprafață e foarte săracă în material arheologic, săpăturile întreprinse scoțînd la lumină doar urmele unor barăci de lemn folosite de ostașii daci și de populația refugiată în cetate în vremuri de bejenie. Observăm că cetatea a fost refăcută de romani și folosită și de ei. Cetatea nu avea turnuri, iar porți există doar două: cea de pe latura de vest, prin care am pătruns în cetate, și una pe latura estică, prin care vom ieși, îndreptîndu-ne către *incinta sacră* a dacilor. Poarta de est e mult răvășită de săpăturile nechibzuite întreprinse acum un secol și jumătate de fiscul austriac.

Complexul de ruine care a primit denumirea de incinta sacră se află la aproximativ 100 m de poarta răsăriteană a cetății și ocupă două terase. Spre el ne conduce, coborînd, un drum larg, pavat cu lespezi de calcar, astăzi în parte mîncate de vreme (fig. nr. 13). Drumul dă într-o piațetă pavată, avînd pe două din laturi cîte un braț de la un canal de apă, captată dintr-un izvor de pe terasa superioară. Cele două brațe ale canalului duc spre prăpastia vecină și au fără îndoială și o semnificație de cult (fig. nr. 14). Priveliștea care ni se înfățișează acum e impresionantă. În mijlocul minunatei păduri seculare de fag ochiul surprinde urmele monumentale ale sanctuarelor dacice, dispuse pe două terase (v. în plan T X și XI).

Scanned with OKEN Scanner

Pe terasa de jos (T XI), în partea ei vestică, se află cel mai vechi sanctuar descoperit la Sarmizegetusa (fig. nr. 15). El n-a fost distrus de cuceritorii romani, ci a fost desființat chiar de daci, pe locul lui ridicîndu-se un sanctuar nou. Cel vechi se prezintă azi ca un aliniament de postamente rotunde de coloane din calcar, dar dimensiunile sale întrec cu mult pe cele ale sanctuarelor de la Costești. Diametrul discurilor e de 1,30—1,50 m. Construit foarte probabil chiar sub domnia lui Burebista, sanctuarul vechi avea 60 de coloane de lemn și era înconjurat de ziduri, apărînd din vale ca un edificiu gigantic, aninat pe coasta destul de abruptă, dar amenajată în terasă, a dealului. Pe lîngă zidul sudic, pornind din vale, trepte de calcar duceau pînă la o platformă (fig. nr. 16). O conductă de teracotă aducea apa de la același izvor pomenit, la sanctuar.

În a doua jumătate a sec. I e.n., poate chiar pe timpul lui Decebal, coloanele vechiului sanctuar au fost îndepărtate. O parte din postamentele lor, așezate la un nivel mai ridicat decît celelalte, au slujit la susținerea stîlpilor (de lemn) din interiorul noului sanctuar. Terasa a fost umplută și nivelată; folosindu-se material vechi, s-a înălțat o nouă platformă la capătul de est al terasei. Noul sanctuar, înconjurat de un șir de stîlpi de andezit, a fost însă distrus de romani, așa că din el nu ni s-au păstrat decît urme destul de slabe.

Pe aceeași terasă XI, dar la capătul estic al ei, se găsesc alte două sanctuare patrulatere. Unul n-a fost încă dezvelit complet și despre el se poate spune doar că era împrejmuit de stîlpi de andezit. Celălalt, mai mic, constă din 18 coloane de andezit dispuse în trei rînduri și e înconjurat de stîlpi din același material (fig. nr. 17).

Deosebit de interesante sînt însă, pe această terasă, cele două sanctuare rotunde de la Sarmizegetusa. Cel mai mare, cu un diametru de 30 m, constă dintr-un cerc exterior de blocuri de andezit strîns lipite unul de altul și dintr-un cerc interior, concentric, din stîlpi de andezit. Stîlpii sînt grupați într-un anume fel, după șase stîlpi

Scanned with OKEN Scanner

înguști și mai înalți urmînd un al șaptelea mai scund și mai lat. Acest grup de 6+1 stîlpi se repetă de 30 de ori. Repetarea nu e nicidecum întîmplătoare; ea reflectă un anumit sistem calendaristic folosit de daci în epoca lui Burebista-Decebal. Numărul total (180) al stîlpilor subțiri, stîlpi avînd valoare de «zile», reprezintă jumătatea anului dacic care, la fel ca la multe alte popoare antice, număra 360 de zile. Acest an era împărțit în 12 luni egale, de cîte 30 de zile fiecare; o lună, la rîndul ei, se compunea din cinci perioade (un fel de «săptămîni») cuprinzînd fiecare 6 zile. În interiorul acestui cerc de piatră se găsea un al treilea cerc format din stîlpi de lemn acoperiți cu plăci de teracotă, lăsînd libere patru intrări marcate prin praguri de piatră. În centrul sanctuarului exista o ultimă îngrădire de stîlpi, dispuși în formă de potcoavă (fig. nr. 18).

Sanctuarul mic rotund (fig. nr. 19) are doar 12 m diametru și constă dintr-un singur rînd de stîlpi de andezit de tipurile cunoscute. Gruparea lor e însă deosebită: există 11 grupuri de 8+1 stîlpi, unul de 7+1 și unul de 6 + 1. Fără a putea fi explicată deocamdată, și această grupare trebuie pusă în legătură cu anumite fenomene cerești. Sub terasa aceasta, în vale, se ridica un turn de pază ale cărui ziduri se mai văd încă.

4. Incinta sacră: sanctuarul nou de pe terasa X (încercare de reconstituire)

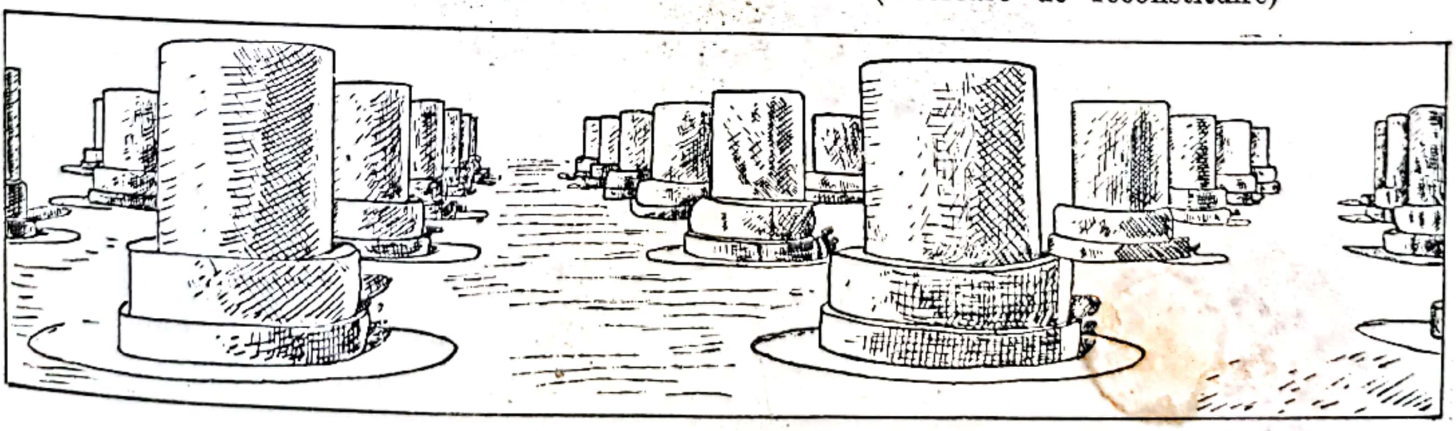

Lucrările de dezvelire a terasei, aflate încă în curs, au dus în ultima vreme la o importantă descoperire. E vorba de un pavaj de andezit redînd imaginea soarelui (fig. nr. 22) compus dintr-un disc central și din 10 lespezi care înfățișau «razele» soarelui, acest pavaj avea un diametru total de aproape 7 m, o grosime de 30 cm și era așezat pe o temelie de blocuri calcaroase. La 45 cm de marginea exterioară a «razelor» sînt practicate în pavaj mici scobituri rectangulare în care se încastrau pietre din marmură dolomitică albă, cioplite în forma literei T. Pavajul a fost parțial distrus de romani sau de vreme; probabil că într-una din lespezile descoperite era practicată o deschizătură prin care sîngele jertfelor sau apa purificatoare se scurgea în piatra în formă de jgheab, vizibilă în fotografii și, de aici, în canalul de calcar ce trecea pe lîngă «soarele de piatră».

Terasa fusese sprijinită dinspre deal de un zid (ulterior dublat) de piatră. O parte a zidului era construită din blocuri de mărime mijlocie, foarte regulat tăiate, pe fața cărora se găseau săpate 1—3 litere grecești, constituind, după cît se pare, un pomelnic (*album*) de nume proprii (de zei, de regi sau de preoți etc.) dacice. Uzul literelor grecești pentru scrierea dacilor cedează, apoi, în favoarea alfabetului latin după cum am văzut că e cazul cu stampila de pe vasul amintit la p. 30.

Pe terasa imediat superioară (T X) se găsește cel mai mare sanctuar de tipul aliniamentelor patrulatere (fig. nr. 20). Locul fusese ocupat inițial de un sanctuar mai vechi, cu postamente de calcar, din care însă ni s-au păstrat numai cîțiva stîlpi de calcar din fosta lui împrejmuire. Numai sub Decebal, credem, a început construirea marelui sanctuar ce se vede acum, cu postamentele de andezit, în număr de 60, așezate pe șase rînduri, fiecare postament avînd diametrul de peste 2 m. Pe aceste postamente urmau să se ridice baze și coloane de andezit. Cîteva baze, de formă ionică, au și fost așezate. A izbucnit însă războiul și lucrările începute au trebuit să fie întrerupte. Coloanele n-au mai apucat să fie puse pe bazele

Scanned with OKEN Scanner

lor, ci au rămas risipite pe drumul care duce la cetate. În concepția arhitecților daci, ele trebuiau să se ridice la o înălțime de 1,20—1,50 m, urmînd să susțină vase mari de andezit în care aveau să ardă poate mirodeniile aduse prinos divinității (fig. nr. 4). La est de sanctuar, se văd urmele bine păstrate ale unui turn de pază din piatră, iar în extremitatea sud-vestică a terasei se afla captarea izvorului de care s-a pomenit mai sus.

Sanctuarul era flancat dinspre deal de un gard de piatră iar terasa însăși fusese sprijinită de un frumos zid de piatră ce mergea paralel cu gardul de piatră, la 6 m distanță, în spatele acestuia (fig. nr. 21).

Pe locul sanctuarului și pe restul terasei, romanii clădiseră barăci și magazii de cereale (cereale arse se mai surprind în partea vestică a terasei). Tot de la romani datează și scocul de apă ce se observă în colțul nord-vestic al terasei.

Pe terasele superioare (T IX și T VIII) s-au descoperit urmele unor magazii de cereale (grîu, mei etc.) arse sau carbonizate (T IX), și ale unor ateliere de fierărie (T VIII).

Din cele spuse, se poate vedea că, spre deosebire de cazul Costeștilor, al Blidarului și al Pietrei Roșii, la Sarmizegetusa nu cetatea constituia partea cea mai importantă a așezării. Faptul nu trebuie să surprindă pe nimeni. Dealul Grădiștii nu are o poziție strategică bună: el nu domină nimic, ci e dominat el însuși de înălțimile mai mari care-l înconjoară. Cetatea nu servea decît ca loc de refugiu în timp de restriște.

Partea principală a Sarmizegetusei o constituie clădirile cu caracter civil (locuințe, ateliere) și mai ales cele cu caracter sacru. E posibil ca tocmai în Dealul Grădiștii să trebuiască să vedem « muntele sfînt» al dacilor, acel *Kogaionon* pomenit de geograful și istoricul Strabo.

Înfloritoare sub domnia lui Burebista și a urmașilor săi, Sarmizegetusa a suferit însemnate distrugeri în primul război cu Traian, deși cetatea n-a putut fi cucerită de romani. Zidurile ei au fost parțial dărîmate, potrivit condițiilor păcii din anul 102. Refăcută în scurtul răgaz dintre cele două războaie, ea a suferit

teribilul asediu din anul 106. Cucerită, ea a fost incendiată, sanctuarele au fost distruse sistematic, iar populația de aici, ca și din întreaga regiune a cetăților, silită să-și părăsească vetrele și să se stabilească în cîmpie. Traian a așezat în cetatea refăcută o puternică garnizoană, de la care ne-au rămas mai multe vestigii, printre care o baie romană construită, pe terasa de la sud de cetate (T VI), cu material luat fie din cetate, fie de la sanctuare. După toate probabilitățile, garnizoana n-a rămas aici decît cîțiva ani, pînă la «pacificarea» completă a ținutului.

2. *Monumentele din jurul Sarmizegetusei.* Pentru o mai bună apărare a principalelor așezări, dacii au construit o puternică fortificație și pe Fețele Albe, o coastă de deal la nord de Dealul Grădiștii. Fortificația n-a fost săpată, dar urmele ei se pot vedea și la suprafață. Recunoașterile efectuate pe teren au mai stabilit existența a numeroase așezări civile pe toate înălțimile înconjurătoare.

Vrednice de amintit sînt și castrele romane provizorii de pe Dealul Muncelului și de pe Jigorul Mare (cota 1501), ele constituind dovada atacului roman din flancul și spatele cetății.

3. *Așezările păstorești dacice.* La numai 1 km de stația c.f.f. Cetate, în josul văii, Valea Godeanului primește de pe partea stîngă un afluent: Valea Tîmpului. Urcînd pe ea, se ajunge pe Tîmpul și de aici, după un drum de cel mult o oră, la Meleia. Pe plaiurile întinse ale acestei înălțimi de 1400 m, precum și pe terasele de pe versantul ei apusean, s-au descoperit urmele unor așezări păstorești. Ele constau din construcții de formă în general ovală, avînd uneori o tindă și o încăpere centrală rectangulară sau cu apsidă. Pereții de lemn, nelipiți cu lut, se ridicau pe o temelie de piatră de stîncă. Inventarul constă mai ales din ceramică de diverse tipuri și forme. O așezare întru totul similară a fost descoperită și săpată în preluca (poiana) Brîndușița de pe Dealul Rudele (1299 m înălțime), la cca o oră și jumătate de drum spre vest de Meleia. De la Rudele, coborîndu-se pe Paltinul, se ajunge la Valea Largă, de unde, în 15 minute de mers pe vale în jos se iese la Lunca Grădiștii.

Scanned with OKEN Scanner

4. *Alte monumente.* O excursie de două zile se poate organiza de la Sarmizegetusa la Comărnicelul și la Vîrful lui Pătru, trecînd peste Meleia (notăm că de la Sarmizegetusa se poate ajunge într-o singură zi la cabana de pe Surianul, trecînd pe lîngă Vîrful Negru și peste Comărnicelul). Pe Comărnicelul există trei circumvalații, probabil tot castre romane provizorii. Pe Vîrful Negru, în imediata apropiere a Comărnicelului, autorii mai vechi semnalează de asemenea urmele unei circumvalații, neidentificate însă de noi. În schimb, pe Vîrful lui Pătru (cota 2133) s-au putut constata în mod sigur urmele unui castru roman de pămînt.

V. SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA CULTURII DACILOR

Cercetările întreprinse în regiunea Munților Orăștiei au aruncat o lumină nouă asupra civilizației dacice. S-au îmbogățit cunoștințele noastre cu privire la nivelul tehnic atins de daci în producția uneltelor și a bunurilor de consum, cu privire la tipurile și tehnica construcțiilor dacice, la viața și obiceiurile dacilor, la structura socială și la cultura spirituală a acestui popor.

Cultura materială a dacilor din Munții Orăștiei e o cultură de tip Latène tardiv, depășind în chip evident stadiul primitiv, rural, și îmbrăcînd un caracter superior de civilizație cvasiorășenească (oppidană). Săpăturile de la Sarmizegetusa au demonstrat că această așezare centrală nu era numai un lăcaș de închinăciune, ci și un puternic centru economic, cu ateliere meșteșugărești de tot felul, cu o viață ce pulsa intens. E suficient să amintim că numai la Sarmizegetusa s-au găsit 400 de unelte deosebite de fier [brăzdare de plug, seceri, coase, sape, greble, lopeți, topoare, clești de fierărie, nicovale, cuțite, fierăstraie, dălți, cuțitoaie, compasuri (fig. nr. 27), alături de numeroase alte obiecte de uz practic (fig. nr25 și 28), și de podoabă, din bronz sau argint]. Ceramica de o extraordinară varietate și adeseori de o rară frumusețe (cazul ceramicii pictate

cu motive geometrice, vegetale și animaliere) reprezintă și ea (fig. nr. 29) un element important al civilizației materiale dacice. Marile cantități de cereale, ca și numeroasele unelte agricole găsite în mai toate așezările cercetate, dovedesc dezvoltarea agriculturii la daci. Construcțiile grandioase ca și gospodăriile modeste de țărani și păstori, amintite cu prilejul descrierii monumentelor, întregesc tabloul acestei civilizații.

În cultura materială a dacilor se manifestă diverse influențe ce-și au originea mai ales în sudul balcano-tracic și greco-roman. Influențele străine nu constituie însă factorii determinanți în dezvoltarea civilizației dacice; ele se grefează doar pe trunchiul viguros al acesteia. Dacii au adoptat și asimilat în mod creator toate elementele venite dinafară, fie prin schimburile foarte dezvoltate în acea vreme, fie prin meșterii străini, greci și romani, veniți să lucreze în Dacia pentru stat și pentru vîrfurile societății (fig. nr. 26).

Crearea unei astfel de civilizații de tip superior nu putea avea loc în limitele, prea înguste, ale comunei gentilice primitive și nici chiar în condițiile descompunerii acesteia. Construirea sistemului de fortificații din Munții Orăștiei, crearea unei civilizații atît de înaintate și unitare, politica externă de mare anvergură dusă de Burebista și Decebal, toate acestea permit să stabilim că în ultimele două secole ale existenței sale independente societatea dacă evoluase pînă la formarea unui stat sclavagist de tip primitiv, începător, bazat pe dominația unei clase de mari proprietari nobili (*tarabostes*) asupra masei de sclavi și de oameni liberi, dar săraci și lipsiți de drepturi (*comati*).

Puținele știri despre cultura spirituală a dacilor pe care ni le oferă izvoarele literare antice au fost și ele în mod fericit completate prin săpăturile arheologice efectuate în ultimii ani. Varietatea tipurilor de sanctuare, imaginea de bronz a unei divinități feminine găsite la Piatra Roșie (fig. nr. 24), un medalion de lut înfățișînd-o pe Diana (adorată de traci sub numele de Bendis) găsit printre ruinele sanctuarului vechi de la Sarmizegetusa dovedesc definitiv caracterul

politeist al religiei dacilor, atîta vreme discutat și chiar contestat de unii. Faptul că sanctuarele nu aveau alt acoperiș decît cerul, dar mai ales descoperirea « soarelui de piatră », par să confirme caracterul predominant urano-solar al religiei dacice. Cele două sanctuare rotunde de la Sarmizegetusa atestă existența la daci a preocupărilor și cunoștințelor de astronomie, iar trusa medicală dovedește încă o dată existența medicinii empirice.

Tot cercetările arheologice au elucidat în mod definitiv și un alt aspect de seamă al culturii spirituale a dacilor. S-a putut stabili în mod concludent că dacii cunoșteau și foloseau scrisul, adoptînd pentru redarea propriului lor grai mai întîi alfabetul grecesc, iar mai tîrziu alfabetul latin, înlocuire determinată de creșterea influenței romane față de cea a coloniilor pontice grecești.

Rezultatele cercetărilor din Munții Orăștiei au o însemnătate considerabilă nu numai pentru cunoașterea mai bună a acestei perioade din trecutul îndepărtat al patriei, ci și pentru studiul istoriei universale. Ele pun în evidență un aspect încă necunoscut științei, al culturii și civilizației popoarelor de la periferia așa-zisei « lumi clasice» greco-romane. Excepțională este importanța lor pentru rezolvarea problemelor legate de caracterul statelor primitive, « neclasice».

VI. PERSPECTIVE

Campaniile de săpături arheologice de mare amploare întreprinse în ultimii zece ani n-au epuizat nici pe departe adevăratul tezaur de comori științifice care este regiunea așezărilor din Munții Orăștiei. Viitorul ne rezervă, fără îndoială, nenumărate descoperiri importante și chiar surprize. Urmează să mai fie amănunțit cercetate fortificații ca acelea de pe Vîrful lui Hulpe sau Fețele Albe. Date prețioase vor furniza desigur și marile așezări semnalate la Ceata și la Pietroasa lui Solomon. Sîntem convinși că nici măcar Sarmizegetusa nu și-a spus ultimul cuvînt, deși începînd din 1950

Scanned with OKEN Scanner

s-a săpat aici în fiecare vară. Așteptăm cu toții descoperirea necropolelor așezărilor din Munții Orăștiei.

Paralel cu munca de dezvelire a ruinelor, se fac eforturi susținute pentru consolidarea și ocrotirea lor. Nu mai departe decît în anul 1958 au fost executate lucrări de consolidare la cetățuia de la Costești, iar cele două turnuri-locuință au fost acoperite cu un acoperiș de asbociment (fig. nr. 30). Lucrări de consolidare și protecție s-au executat, după cum s-a arătat mai sus, și la Blidarul și sînt prevăzute la Sarmizegetusa.

A căpătat o rezolvare justă și problema ocrotirii întregului complex de ruine. Apreciind însemnătatea excepțională din punct de vedere științific și educativ a așezărilor dacice din Munții Orăștiei, Consiliul de Miniștri a declarat, prin Hotărîrea sa din 23 iunie 1955, zona cetăților dacice ca rezervație arheologică. În anii 1956 și 1957 au urmat alte măsuri. Consiliul de Miniștri, printr-o Dispoziție, a însărcinat Academia R.P.R. să se îngrijească în mod deosebit de executarea lucrărilor de ocrotire și consolidare a ruinelor din Munții Orăștiei. Prin aceeași Dispoziție, Comitetul executiv al Sfatului popular al regiunii Hunedoara a primit sarcina să ia măsuri pentru ca orice lucrare de exploatare a solului și a subsolului pe teritoriul rezervației arheologice să fie admisă numai cu aprobarea prealabilă a Academiei R.P.R. Asigurarea pazei rezervației arheologice, construirea unui drum asfaltat de la Orăștie la Costești-Cetățuia, declararea rezervației arheologice ca punct turistic și orgnizarea unei curse pentru persoane pe parcursul căii ferate înguste Costești—Aninoș—Cetate vin să completeze aceste măsuri. Pe baza acestor hotărîri, zona așezărilor dacice din Munții Orăștiei a fost declarată muzeu național.

În anii ce vin, regiunea acestor așezări va deveni un centru turistic și un centru de educație patriotică a oamenilor muncii. În acest scop, ruinele descoperite vor fi complet degajate de pămînt în vederea unei mai bune prezentări științifice, didactice și turistice. La Costești se va construi un hotel pentru turiști, iar în alte puncte

Scanned with OKEN Scanner

cabane. Vizitarea va fi înlesnită de drumuri și cărări turistice marcate și bine întreținute, precum și de indicatoare. Editarea unui album, turnarea unui film documentar și publicarea ghidului pe care-l aveți în mîini se încadrează în același ansamblu de măsuri.

Vizitarea regiunii și popularizarea monumentelor ei au o mare însemnătate educativă, în special pentru tineret, care are prilejul să-și cultive mîndria patriotică, dragostea și respectul pentru trecutul poporului nostru. Construirea, la Costești, a unui cămin-școală pentru tineret va contribui la realizarea acestui deziderat.

Transformarea, prin grija Partidului și a Guvernului, într-un mare și important centru de cercetări științifice, de educație comunistă și patriotică, într-un punct turistic de prim rang — acestea sînt perspectivele anticei Sarmizegetusa și a așezărilor care o înconjoară.

Scanned with OKEN Scanner

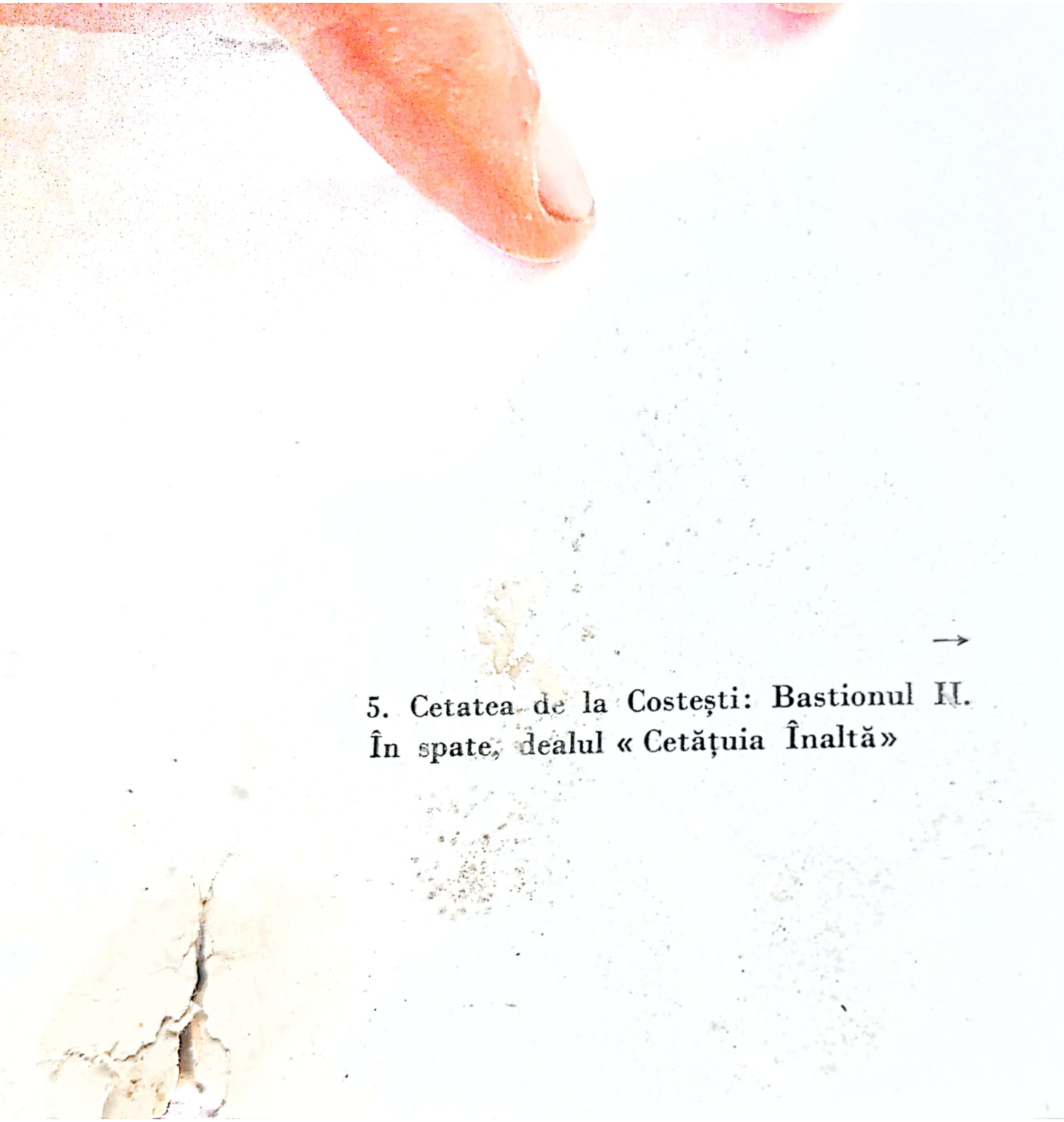

5. Cetatea de la Costești: Bastionul II. În spate, dealul « Cetățuia Înaltă»

Scanned with OKEN Scanner

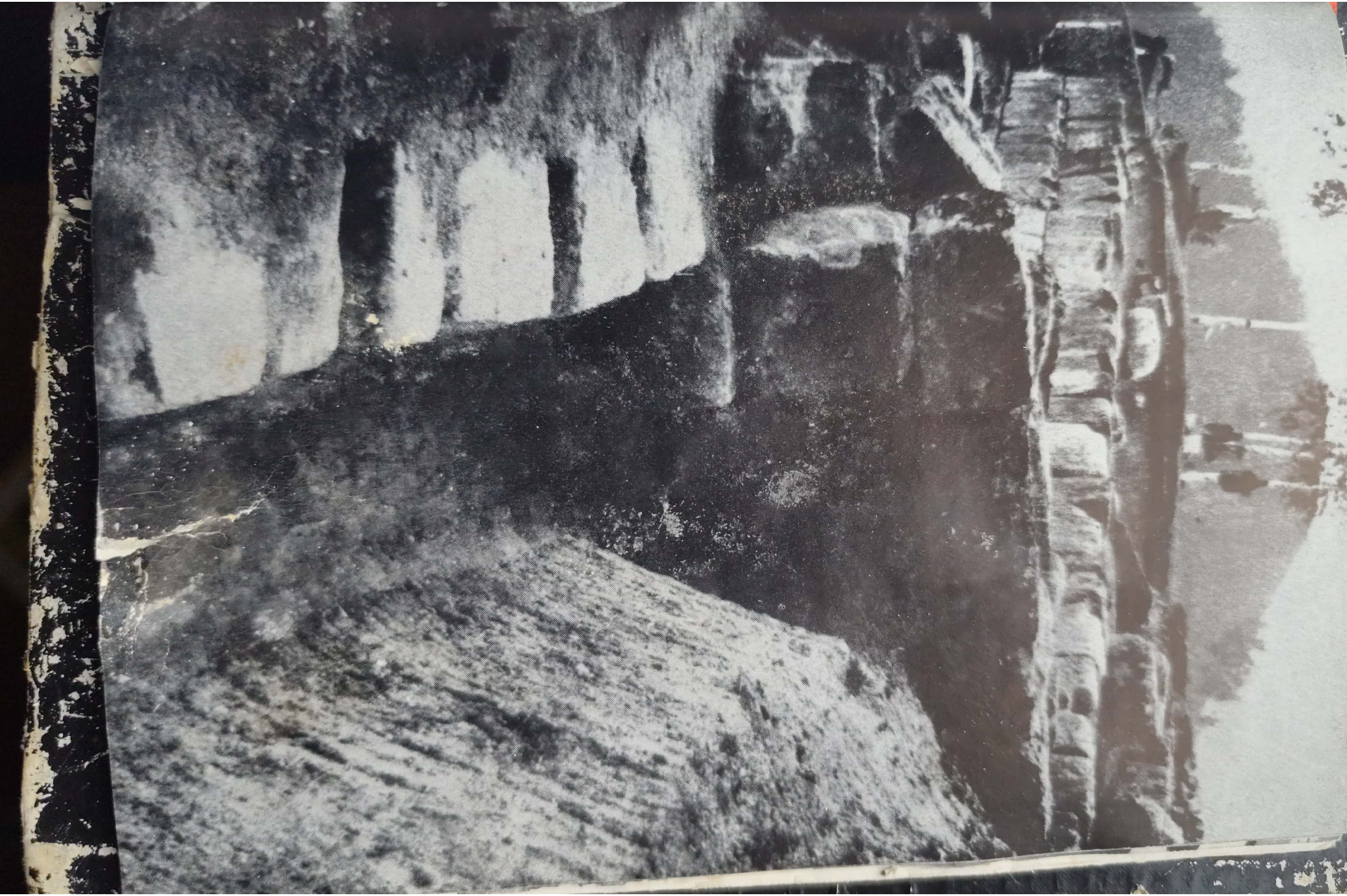

Scanned with OKEN Scanner

6. Cetatea de la Costești:
Sanctuarul-aliniament I

Scanned with OKEN Scanner

7. « Cetăţuia Înaltă» văzută din Cetatea de la Costeşti

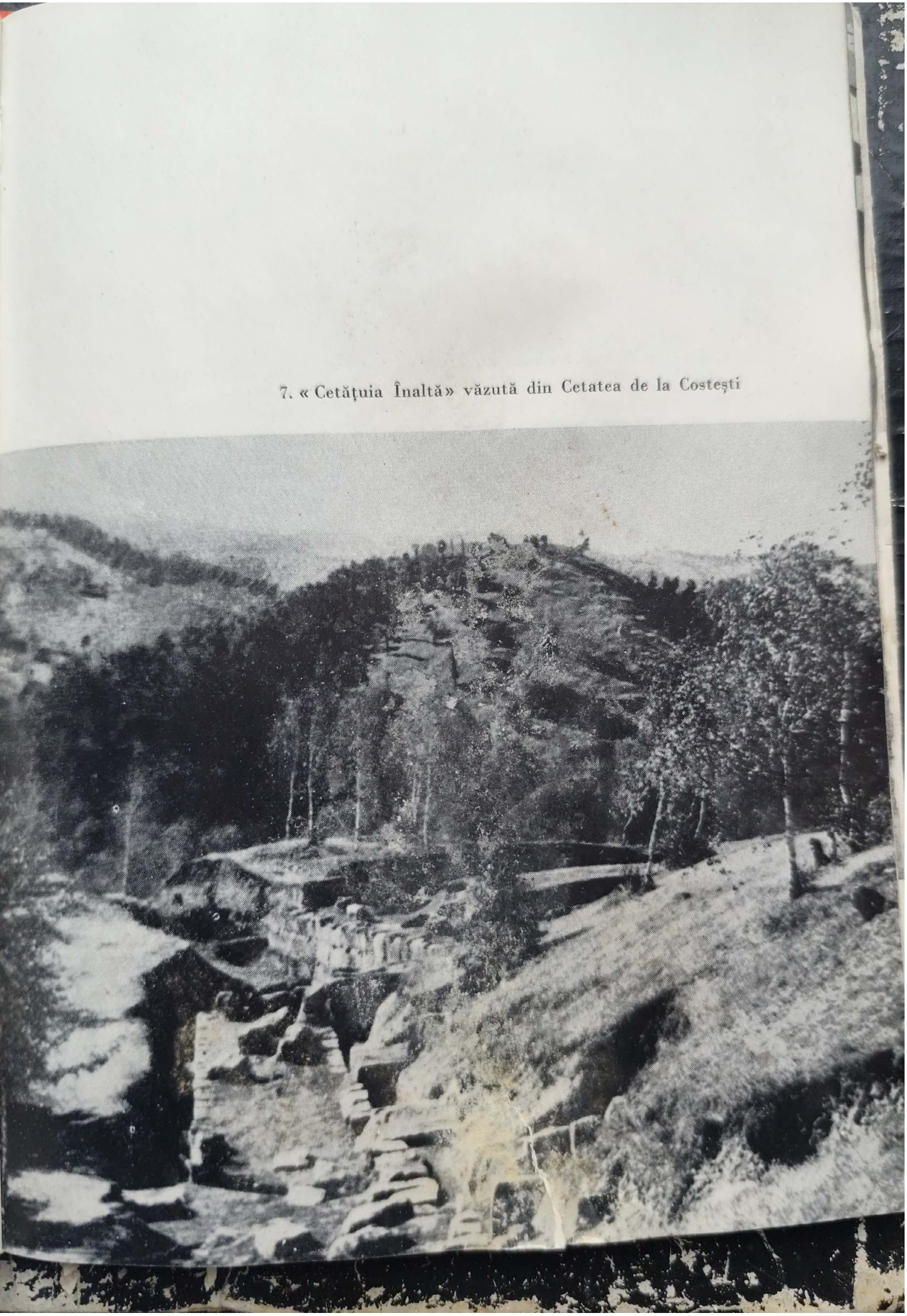

Scanned with OKEN Scanner

8. Cetatea Blidarul: turnul nr. I cu poarta cetății I și poarta cetății II (în stînga)

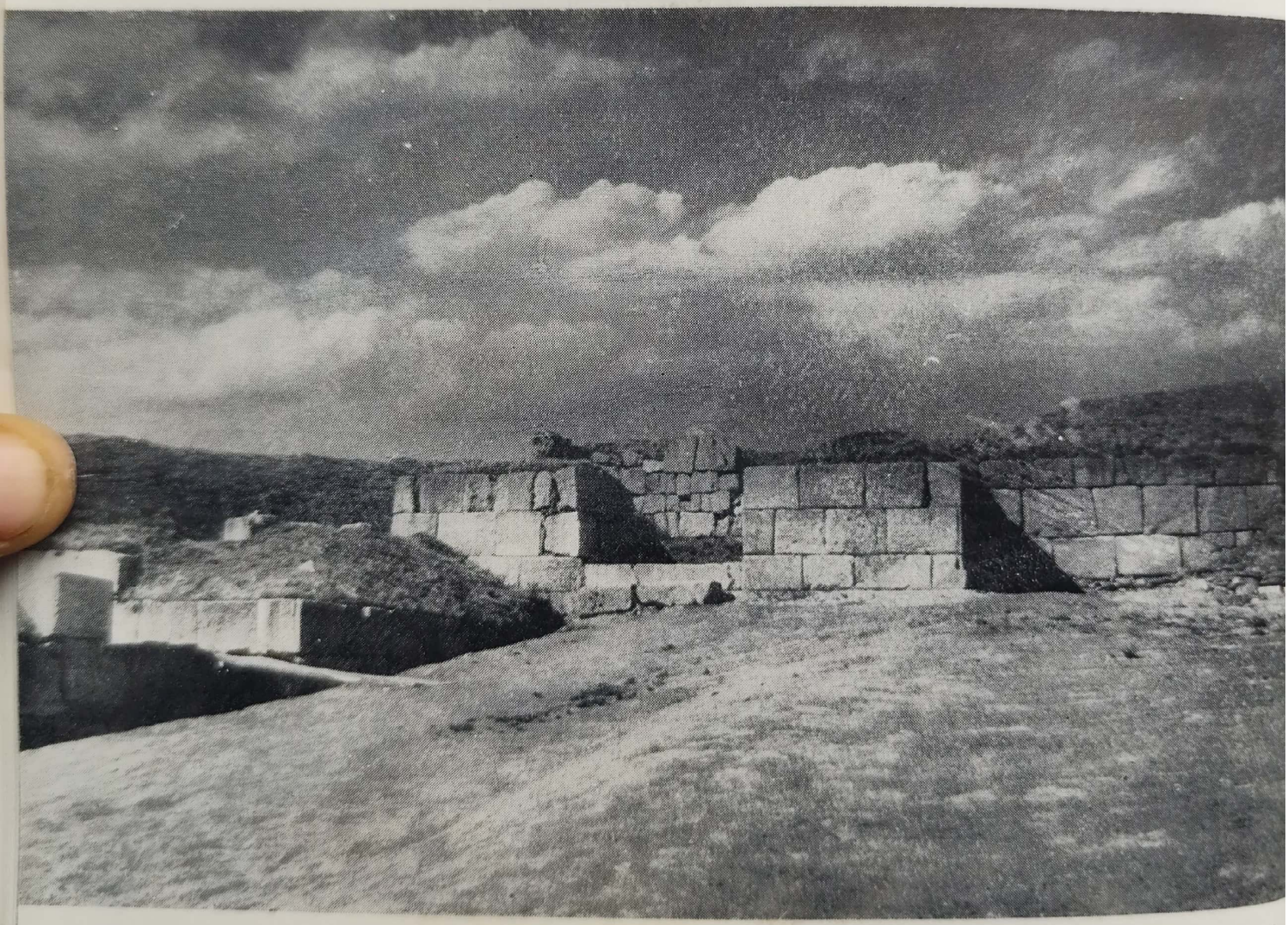

Scanned with OKEN Scanner

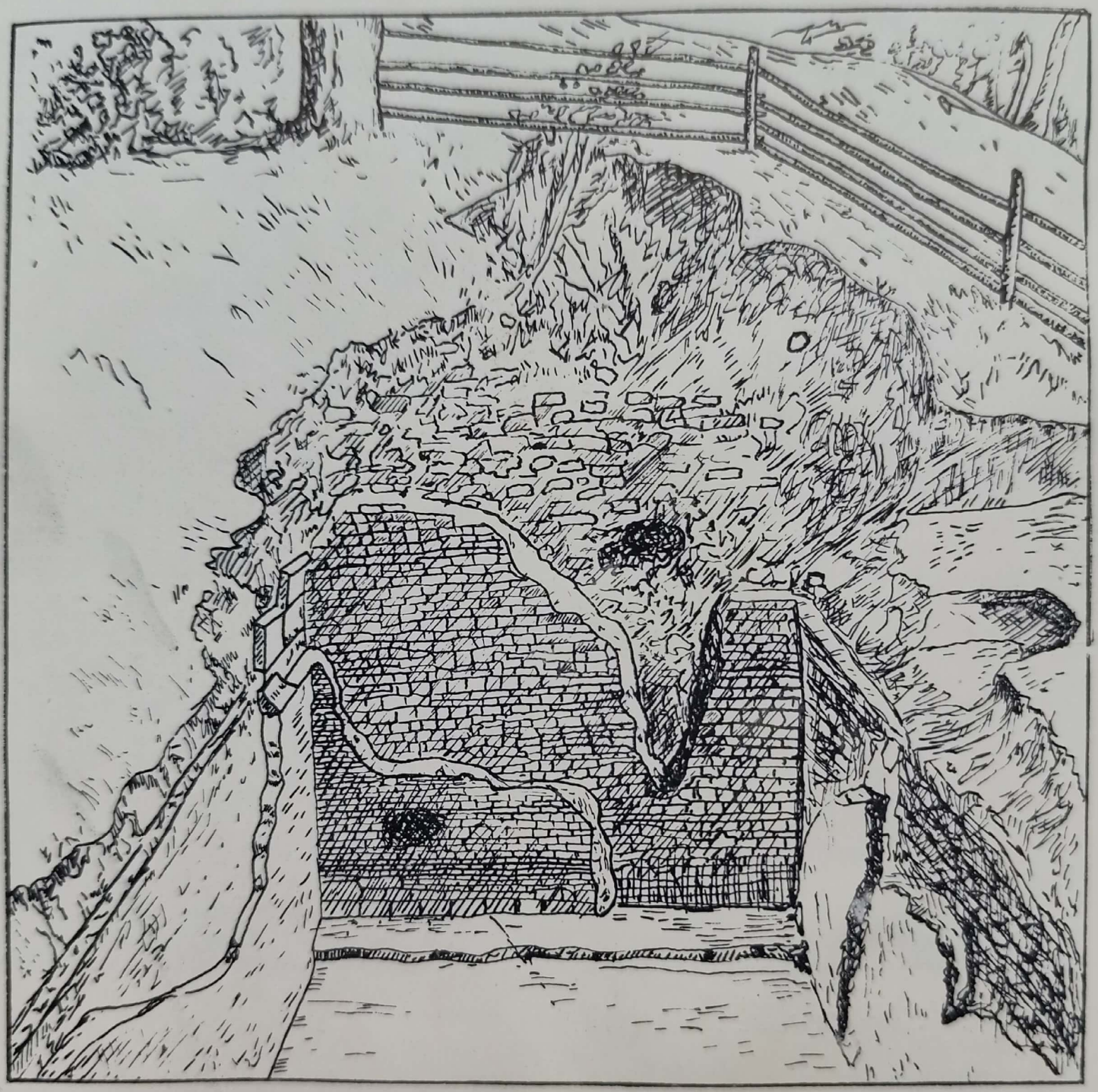

9. Cetatea Blidarul: cisterna

Scanned with OKEN Scanner

10. Cetatea Blidarul: turnul VI

Scanned with OKEN Scanner

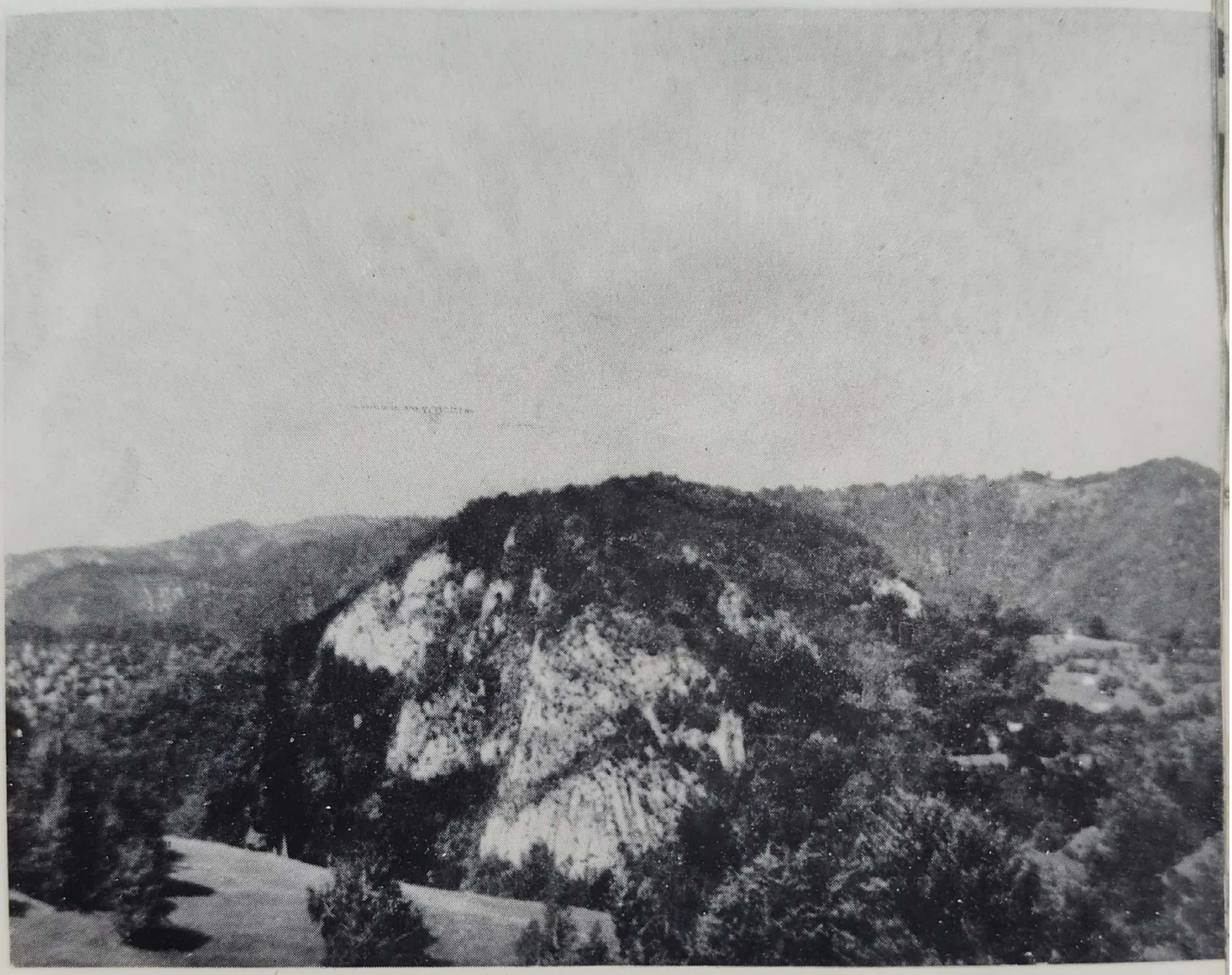

11. Dealul Piatra Roșie

Scanned with OKEN Scanner

12. Cetatea Piatra Roșie: poarta cetății prin turnul 2

Scanned with OKEN Scanner

13. Grădiștea Muncelului: drumul pavat ce duce de la cetate spre Incinta sacră

Scanned with OKEN Scanner

Editura didactică și pedagogică — București, 1973

Scanned with OKEN Scanner

14. Grădiștea Muncelului: vederea unei părți din Incinta sacră (piațeta pavată, canalul, zidul de terasă) de pe terasa XI

Scanned with OKEN Scanner

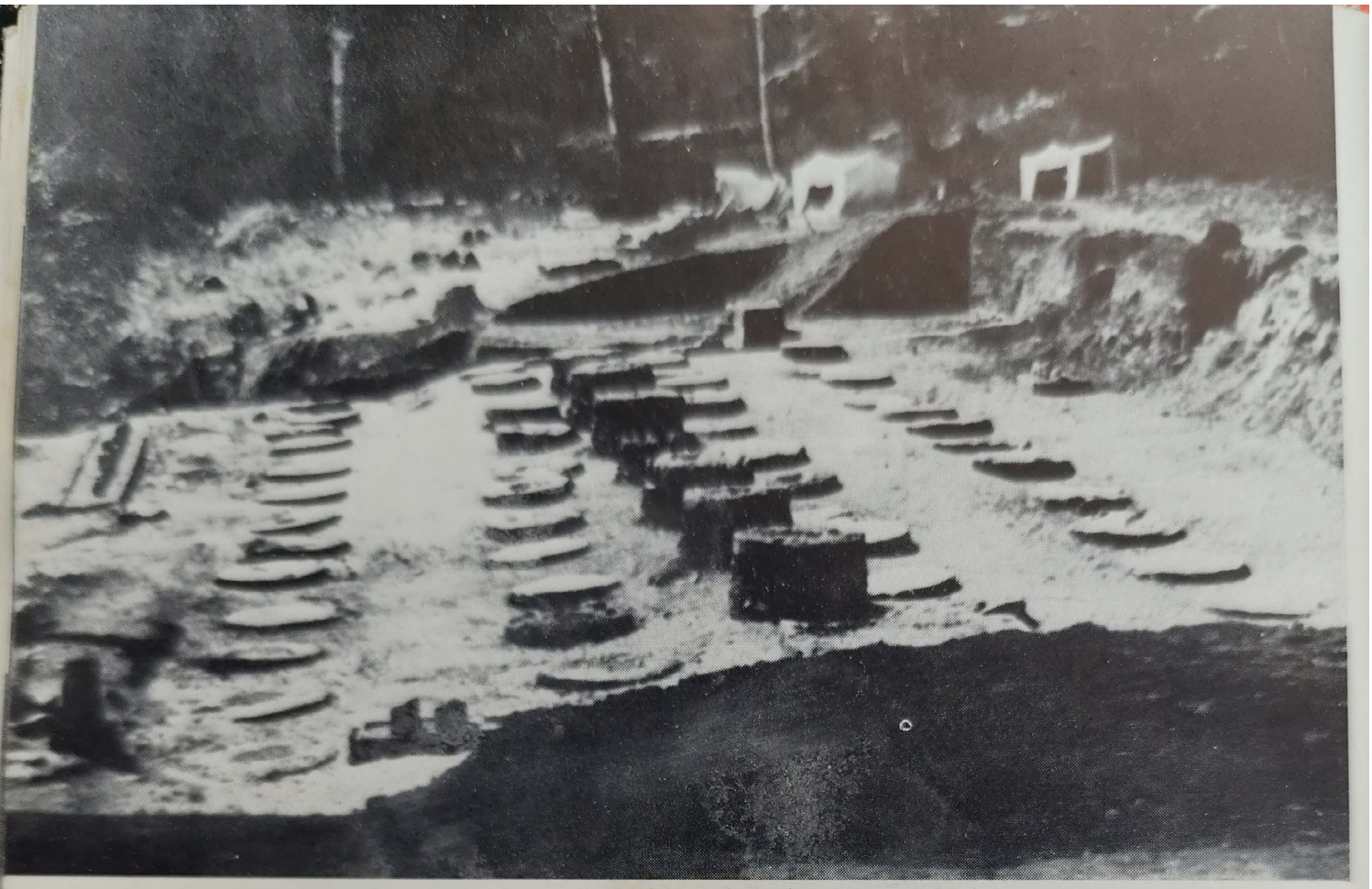

15. Incinta sacră: sanctuarul vechi de pe terasa XI

→

16. Incinta sacră: treptele de lîngă zidul sudic al sanctuarului vechi

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

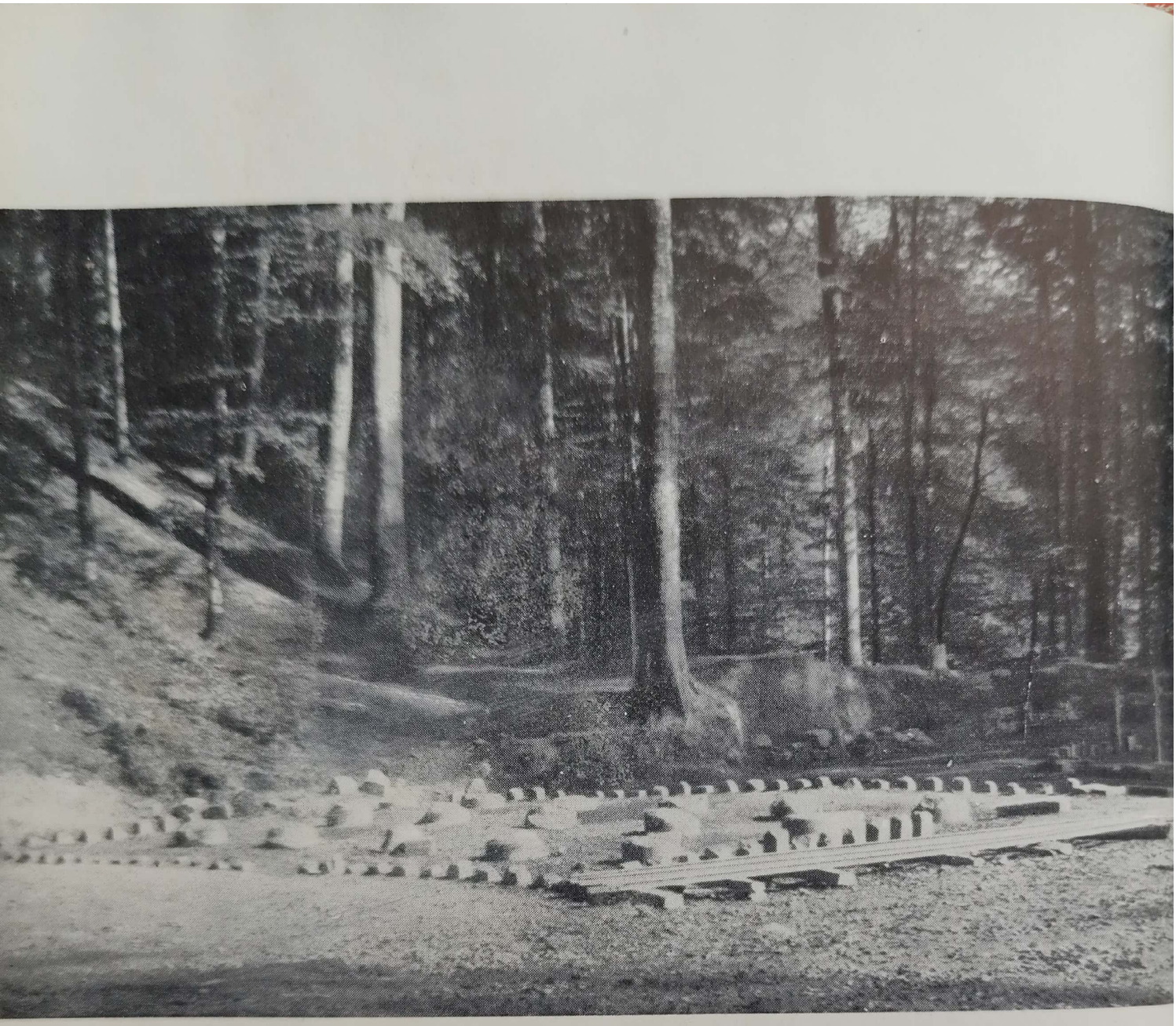

17. Incinta sacră: sanctuarul mic patrulater de pe terasa XI

Scanned with OKEN Scanner

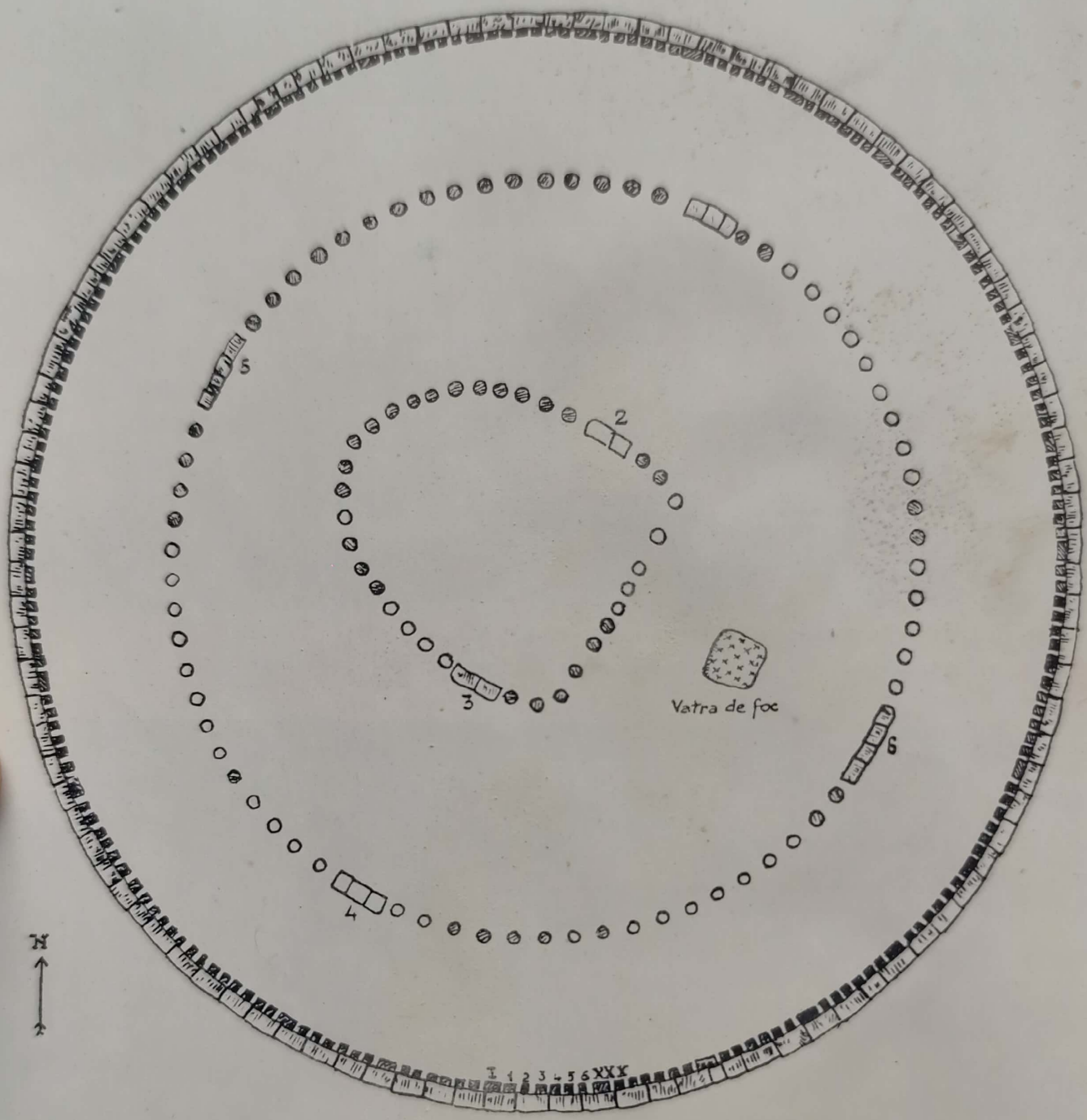

Scara
0 1 2 3 4 5 6 7 8

18. Incinta sacră: planul sanctuarului mare rotund de pe terasa XI

Scanned with OKEN Scanner

19. Incinta sacră: sanctuarul mic rotund; în stînga, o parte a sanctuarului mare rotund

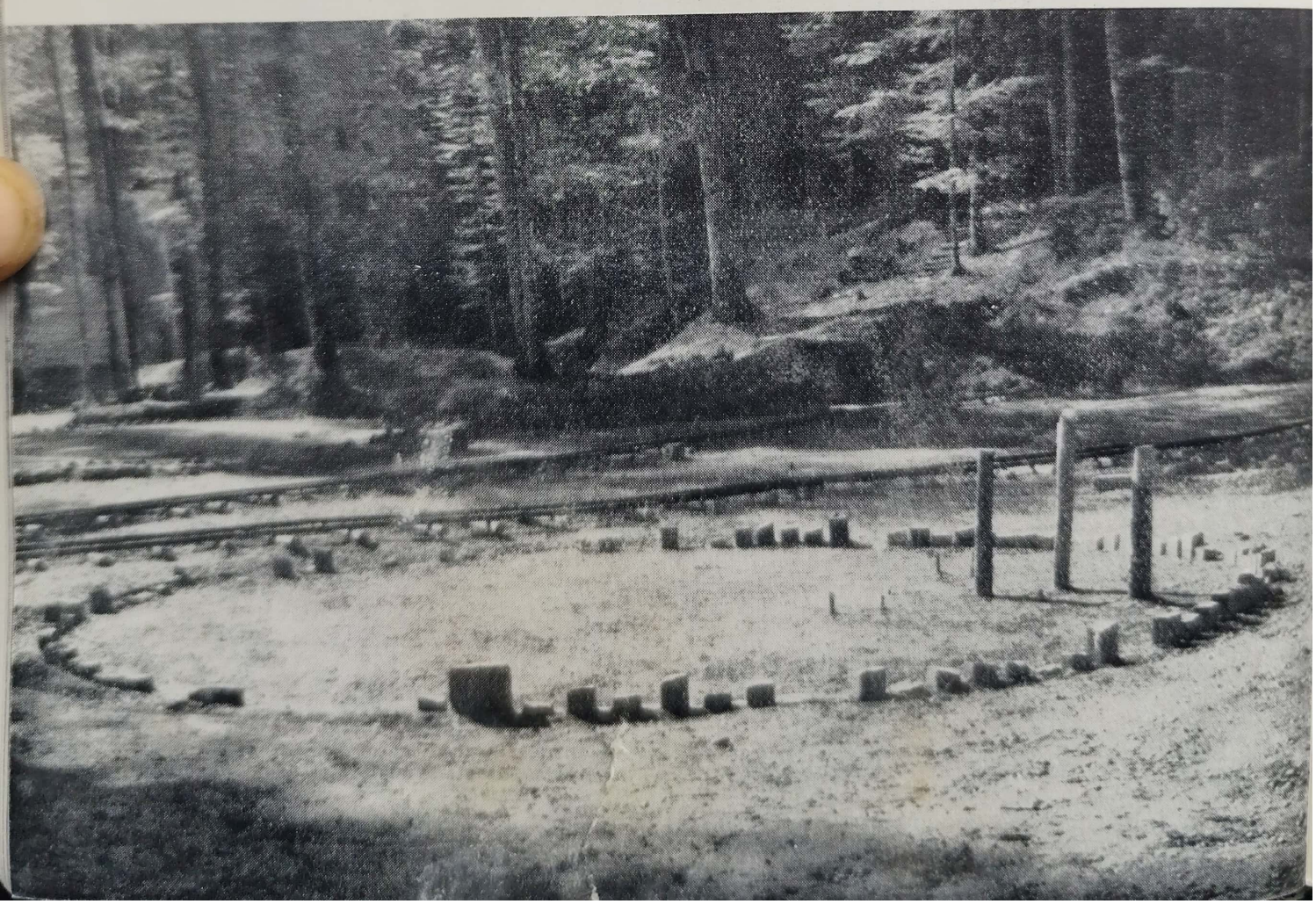

Scanned with OKEN Scanner

20. Incinta sacră: sanctuarul nou de pe terasa X

Scanned with OKEN Scanner

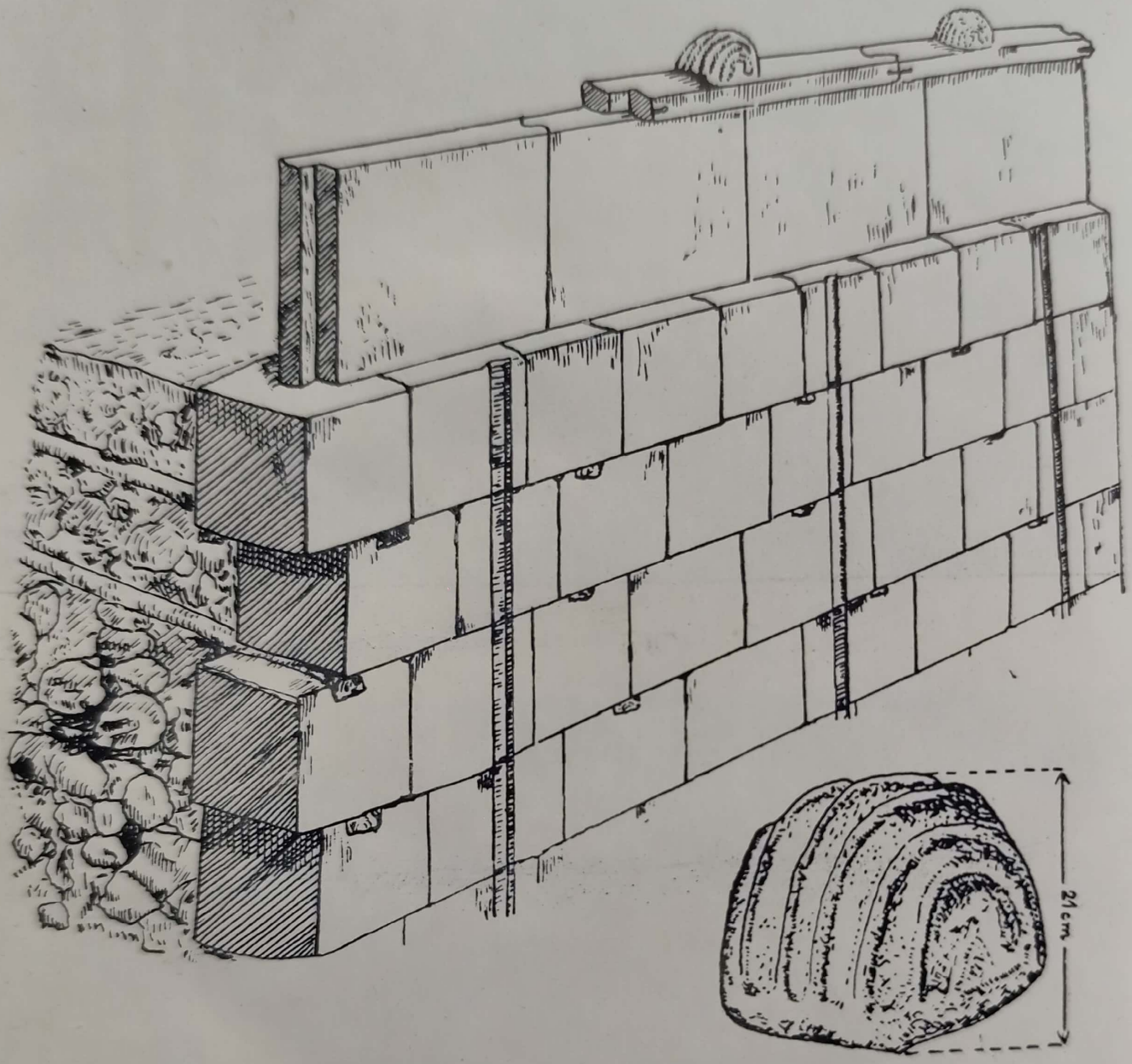

21. Zidul de terasă despărţind terasele X şi IX (reconstituire)

Scanned with OKEN Scanner

22. Discul de piatră cu imaginea soarelui din Incinta sacră de la Grădiștea Muncelului

Scanned with OKEN Scanner

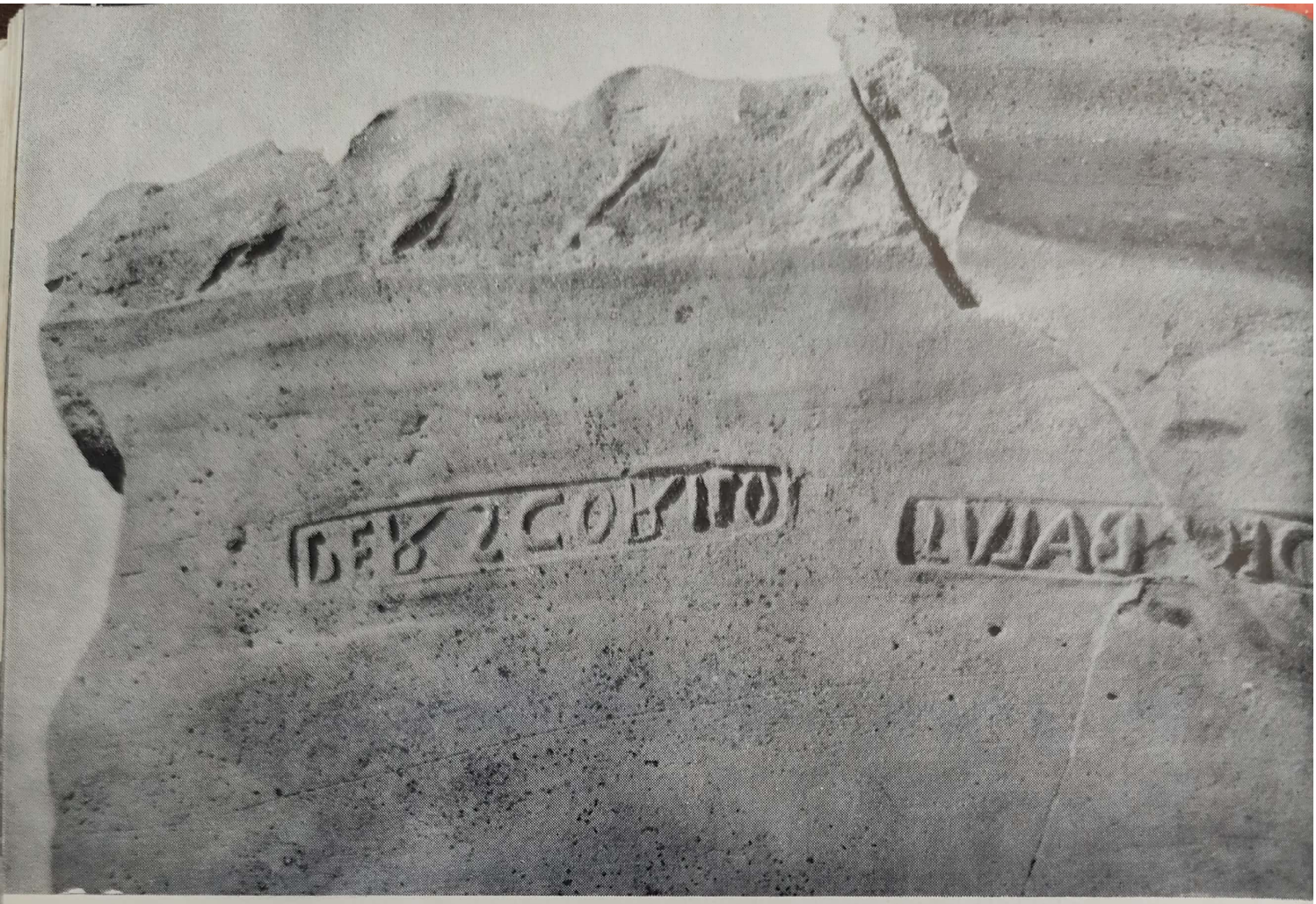

23. Vasul (de cult) cu stampila « DECEBALVS PER SCORILO » dintr-o clădire de pe Dealul Grădiștii

←

24. Bustul de bronz al unei divinități feminine dacice (Bendis-Diana) din cetatea de la Piatra Roșie

Scanned with OKEN Scanner

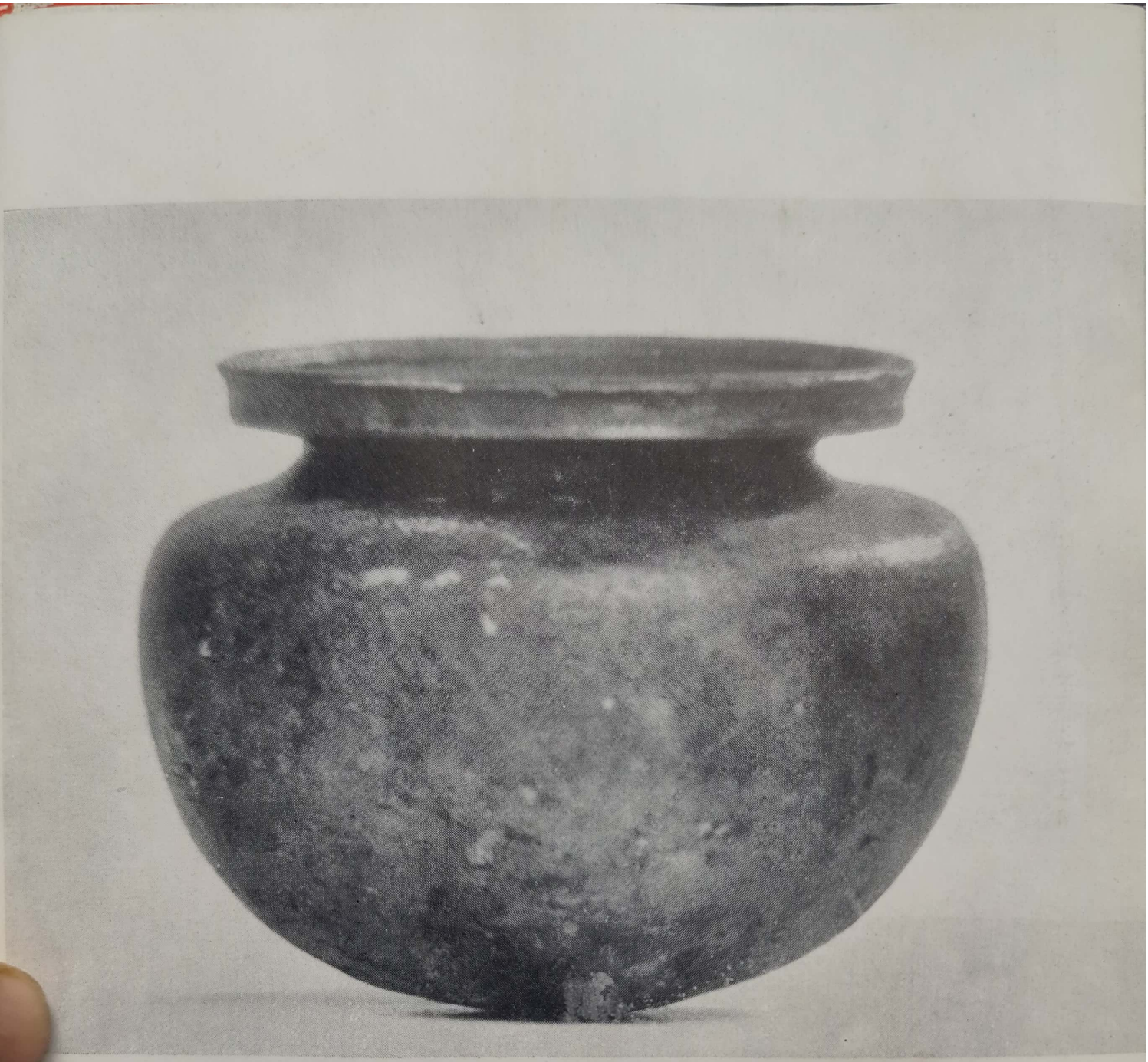

25. Vas de bronz din turnul-locuință nr. 1 de la Costești

Scanned with OKEN Scanner

26. Fragment din decorul de fier al unui scut dacic (de la Piatra Roșie)

Scanned with OKEN Scanner

27. Unelte și scule din atelierele de pe Dealul Grădiștei

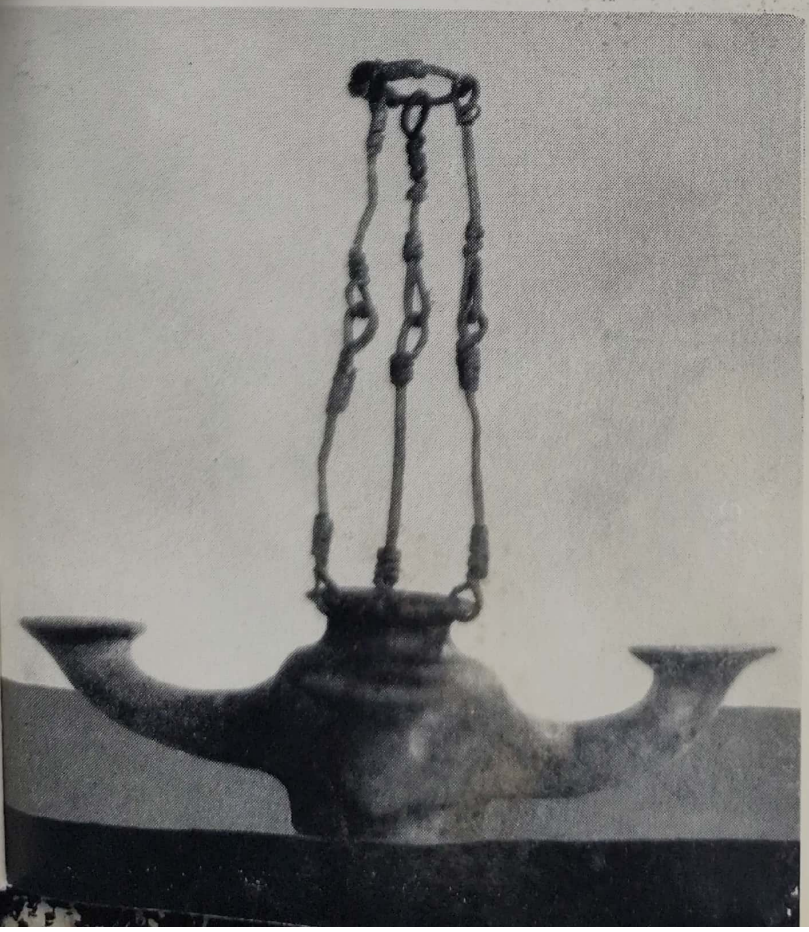

28. Opaiț de bronz de factură sud-italică din cetatea de la Piatra Roșie

Scanned with OKEN Scanner

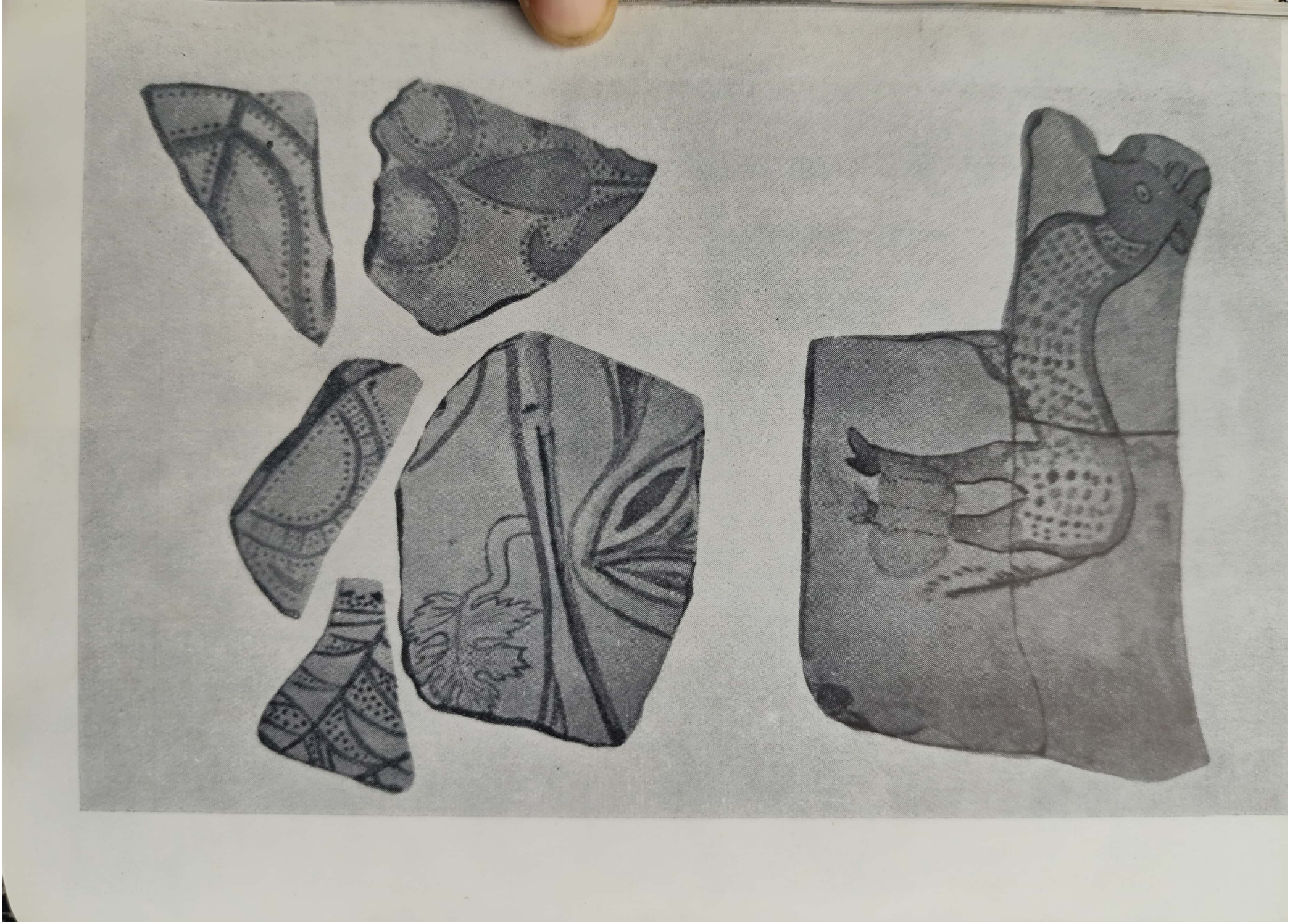

Scanned with OKEN Scanner

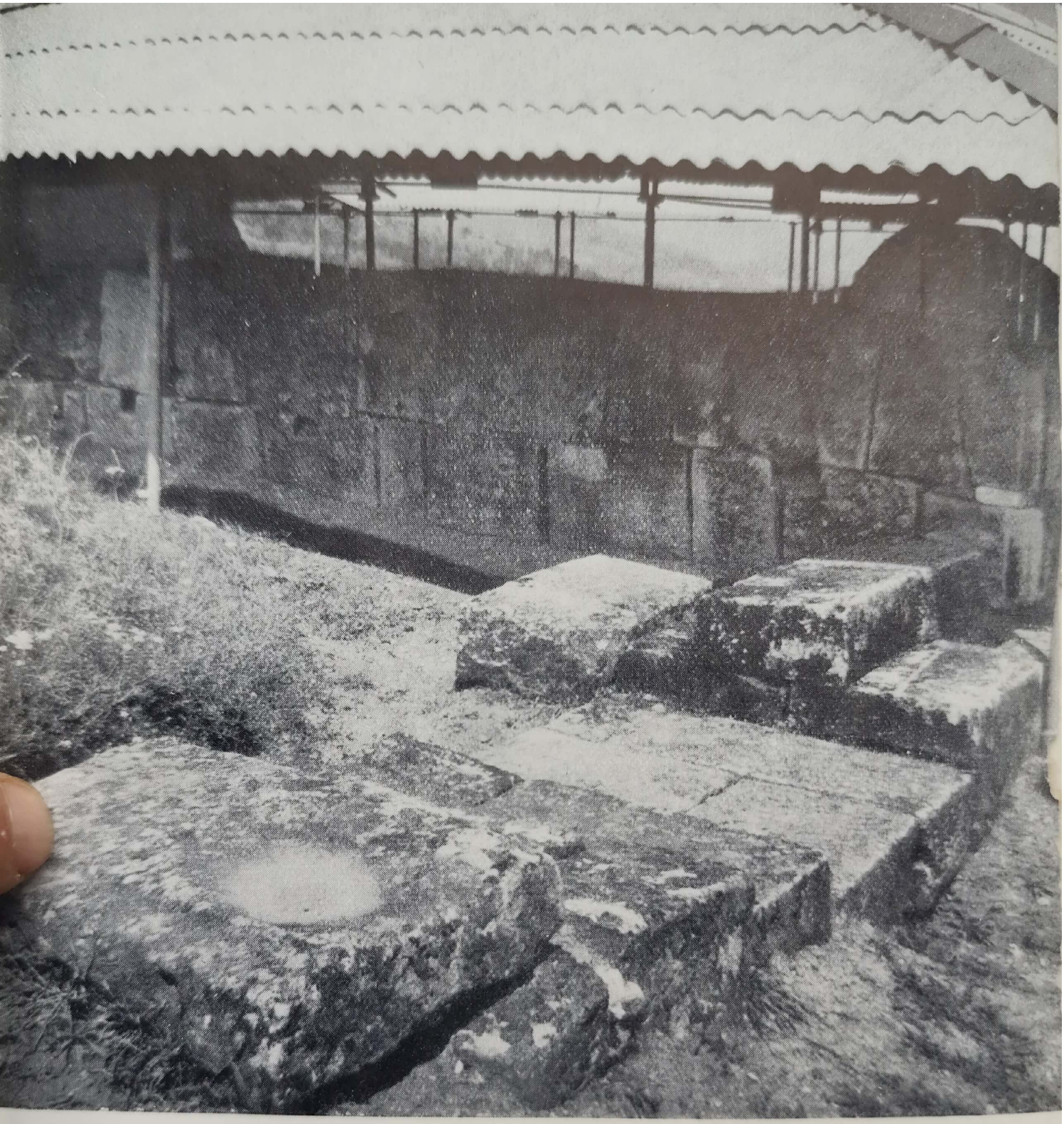

30. Adăpostul de asbociment al turnului locuință I de la Cetățuia Costești

←

29. Ceramică pictată dintr-o locuință de pe Dealul Grădiștii

Scanned with OKEN Scanner

→

Hărți și planuri cu privire la
cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei

Scanned with OKEN Scanner

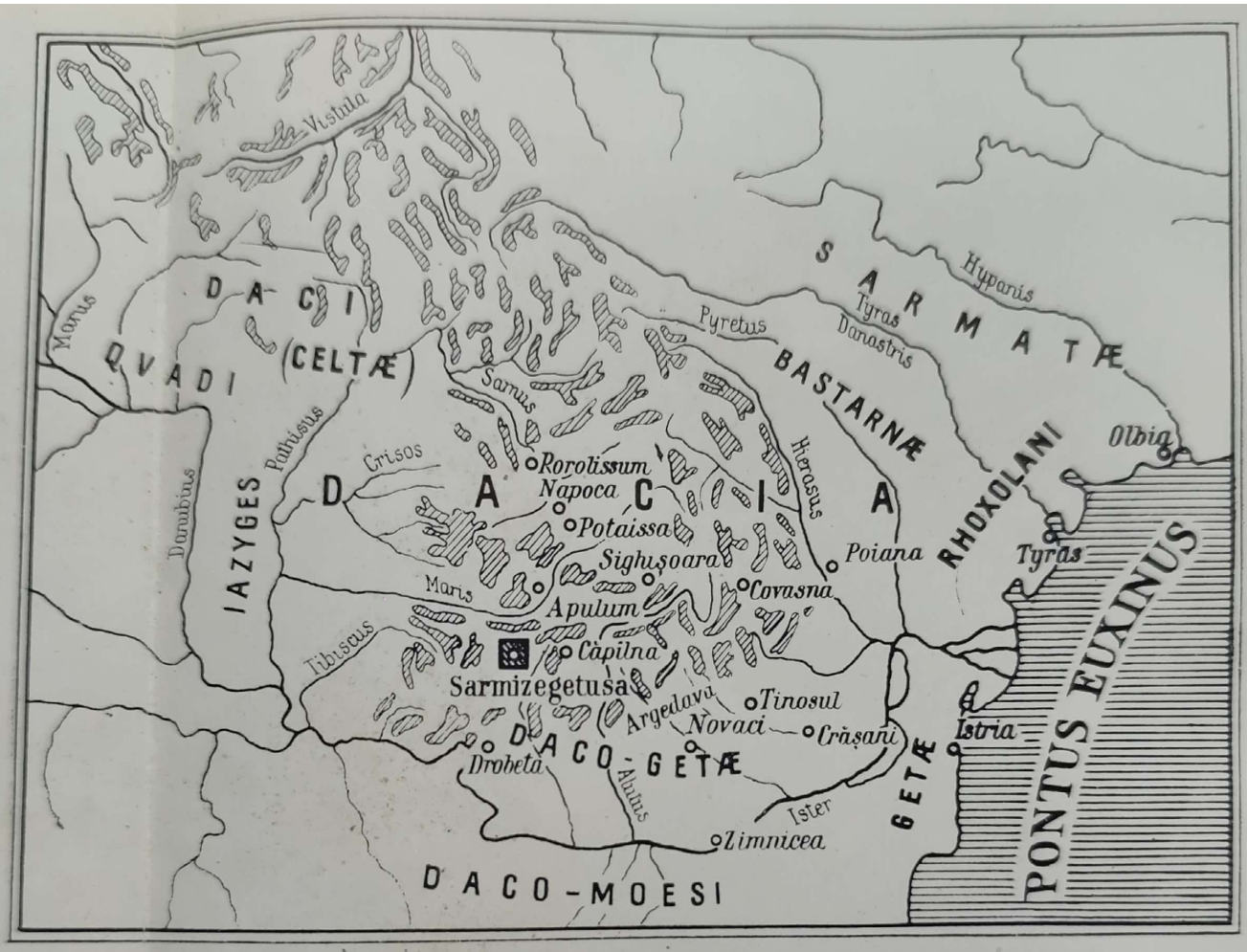

I. Dacia pe timpul lui Decebal

Scanned with OKEN Scanner

II. Sarmizegetusa și așezările dacice din Munții Orăștiei

Scanned with OKEN Scanner

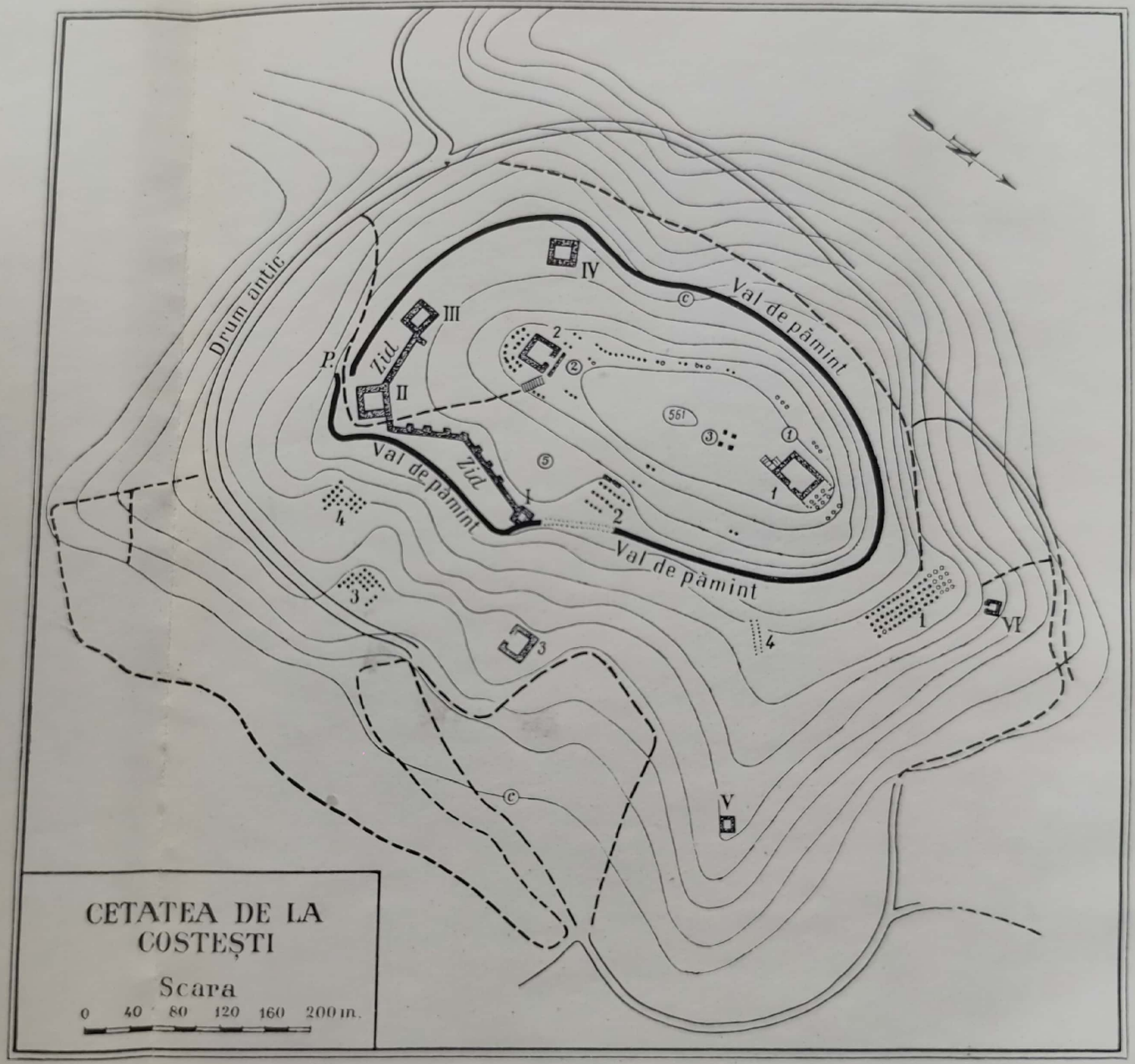

III. Planul Cetății de la Costești pe Dealul Cetățuia

Scanned with OKEN Scanner

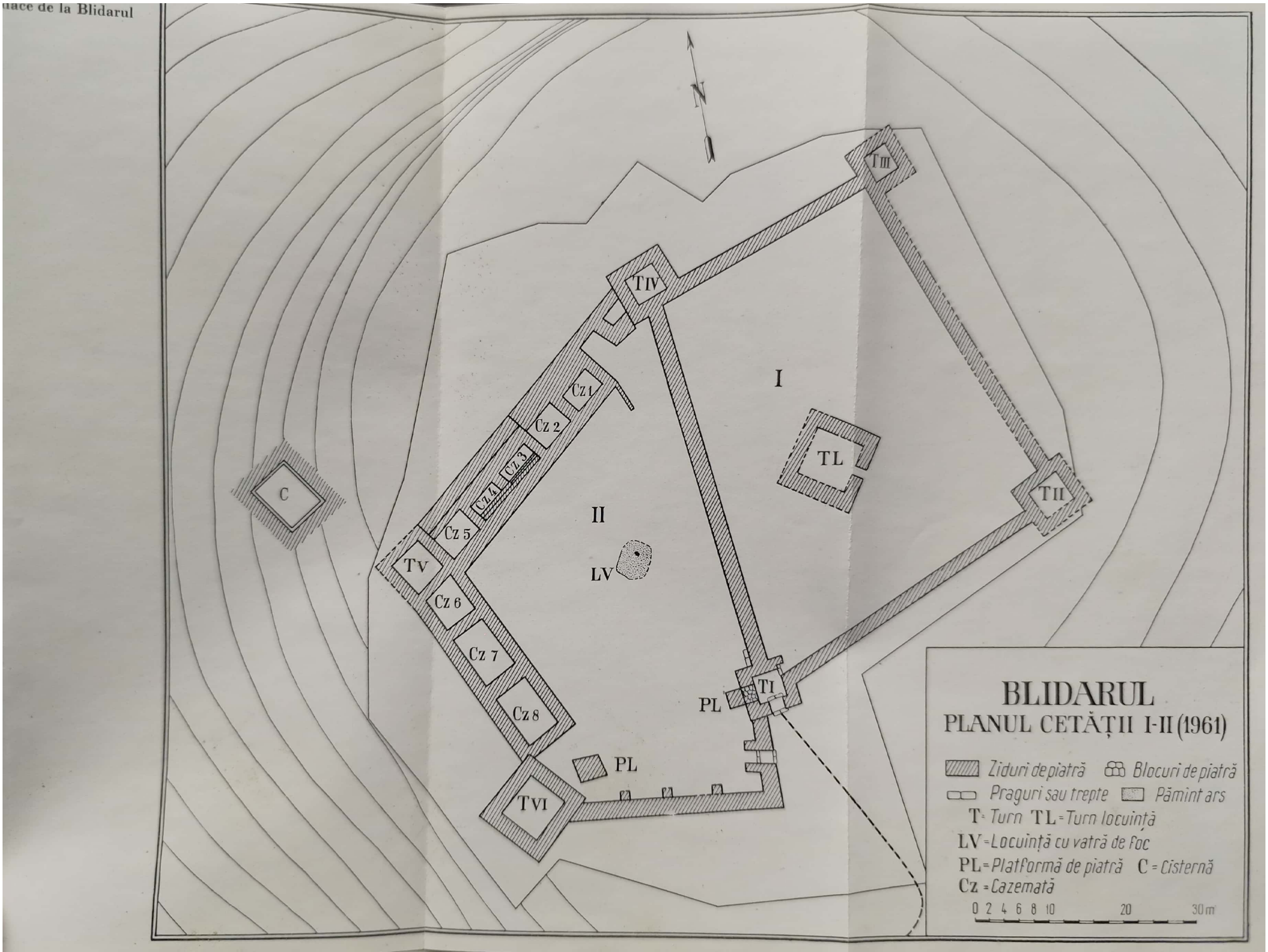

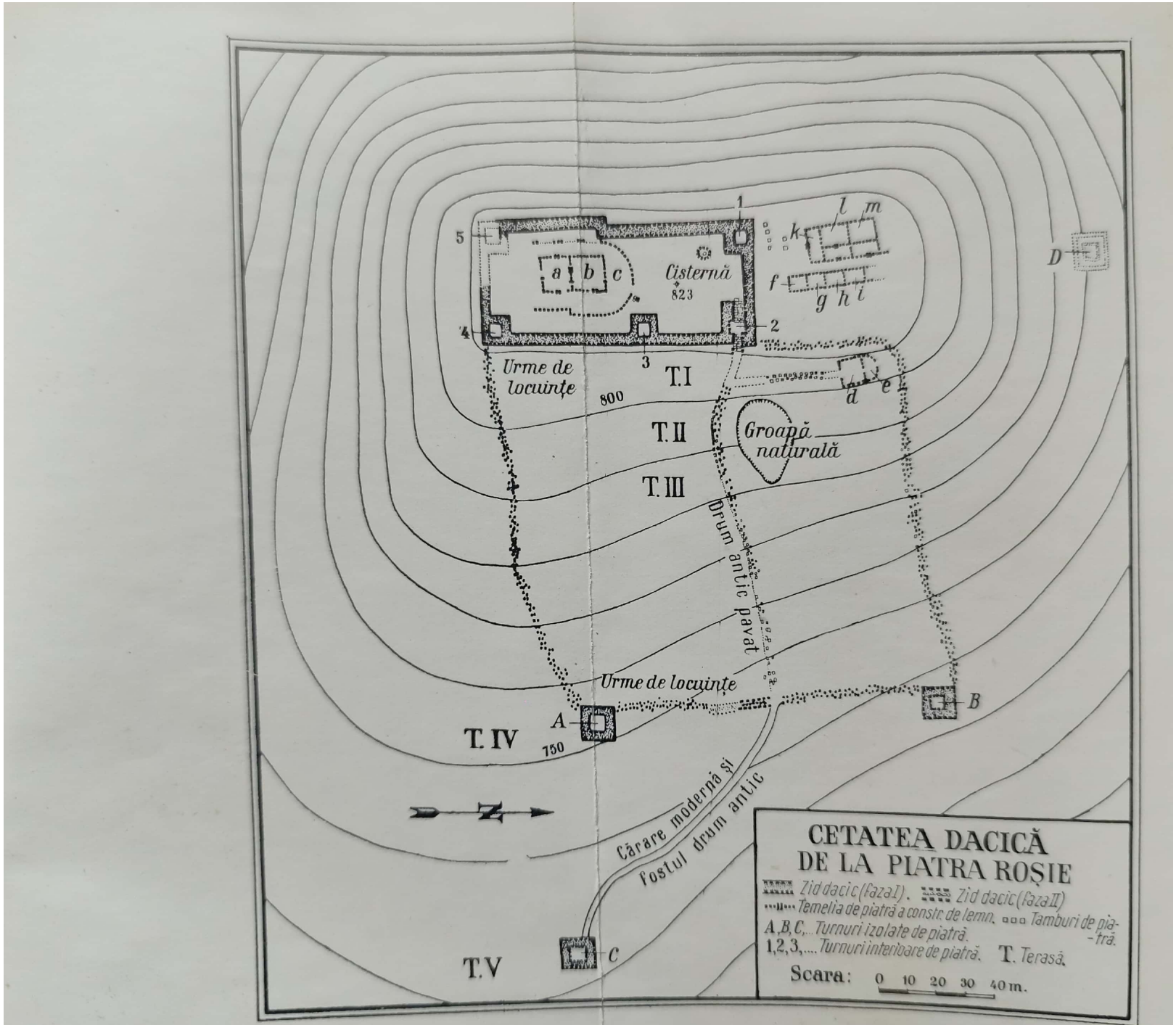

V. Planul cetății Piatra Roșie

Scanned with OKEN Scanner

VI. Planul cetății și al Incintei sacre de la Grădiștea Muncelului

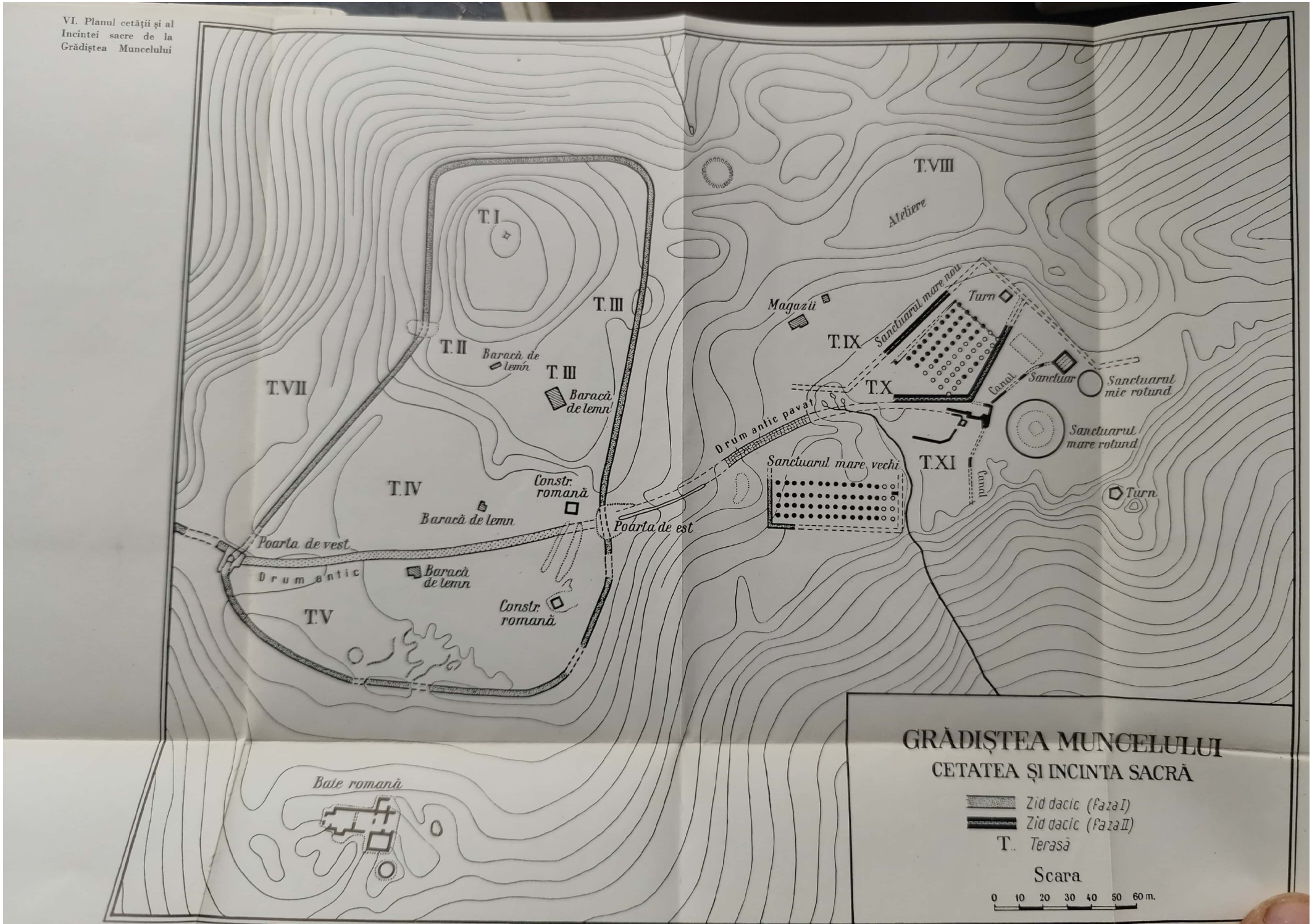

SCURTĂ BIBLIOGRAFIE

Pentru răspîndirea pe teren a diferitelor urme arheologice din această regiune, se poate consulta:

C. Daicoviciu: Așezările dacice din Munții Orăștiei. București, Ed. Acad. R.P.R., 1951. Tot aici e prelucrată și bibliografia mai veche asupra acestor așezări, de *Al. Ferenczi.*

Despre cultura și istoria dacilor, se recomandă:

V. Pîrvan: Getica. O protoistorie a Daciei. București, Ed. C. N., 1926.

Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-dunubiene. București, Ed. Științifică, 1957.

C. Daicoviciu: La Transylvanie dans l'antiquité. Buc. 1945, (ediție germană și italiană din 1943).

Le problème de l'Etat et de la culture des Daces à la lumière des nouvelles recherches. Comunicare prezentată la al X-lea Congres de Științe Istorice, ținut la Roma în 1955 și publicată în volumul *Nouvelles Etudes d'Histoire* închinat acestui Congres, apărut la București, Ed. Acad. R.P.R. în 1955, pp. 121—137.

Seria de articole publicate în revista clujeană « Steaua», sub titlul de *Însemnări despre daci*, începînd cu numărul 8, pe luna noiembrie 1954.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Pe supracopertă:

Scenă de pe Coloana Traiană.

În text:

1. Cap de fruntaș dac (Decebal?).
2. Bustul împăratului Traian.
3. Cetatea Piatra Roșie: latura estică a cetății de piatră și porțiuni din incinta cu palisadă (încercare de reconstituire).
4. Incinta sacră: sanctuarul nou de pe terasa X. (încercare de reconstituire).

În afara textului:

5. Cetatea de la Costești: Bastionul II. În spate, dealul « Cetățuia Înaltă».
6. Cetatea de la Costești: Sanctuarul-aliniament I.
7. « Cetățuia Înaltă» văzută din Cetatea de la Costești.
8. Cetatea Blidarul: turnul nr. I cu poarta cetății I și poarta cetății II (în stînga).
9. Cetatea Blidarul: cisterna.

10. Cetatea Blidarul: turnul VI.
11. Dealul Piatra Roșie.
12. Cetatea Piatra Roșie: poarta cetății prin turnul 2.
13. Grădiștea Muncelului: drumul pavat ce duce de la cetate spre Incinta sacră.
14. Grădiștea Muncelului: vederea unei părți din Incinta sacră (piațeta pavată, canalul, zidul de terasă) de pe terasa XI.
15. Incinta sacră: sanctuarul vechi de pe terasa XI.
16. Incinta sacră: treptele de lîngă zidul sudic al sanctuarului vechi.
17. Incinta sacră: sanctuarul mic patrulater de pe terasa XI.
18. Incinta sacră: planul sanctuarului mare rotund de pe terasa XI.
19. Incinta sacră: sanctuarul mic rotund; în stînga, o parte a sanctuarului mare rotund.
20. Incinta sacră: sanctuarul nou de pe terasa X.
21. Zidul de terasă despărțind terasele X și IX (reconstituire).
22. Discul de piatră cu imaginea soarelui din Incinta sacră de la Grădiștea Muncelului.
23. Vasul (de cult) cu stampila « DECEBALVS PER SCORILO» dintr-o clădire de pe Dealul Grădiștii.
24. Bustul de bronz al unei divinități feminine dacice (Bendis-Diana) din cetatea de la Piatra Roșie.
25. Vas de bronz din turnul-locuință nr. 1 de la Costești.
26. Fragment din decorul de fier al unui scut dacic (de la Piatra Roșie).
27. Unelte și scule din atelierele de pe Dealul Grădiștii.
28. Opaiț de bronz de factură sud-italică din cetatea de la Piatra Roșie.
29. Ceramică pictată dintr-o locuință de pe Dealul Grădiștii.
30. Adăpost de asbociment al turnului-locuință 1 de la Cetățuia Costești.

Scanned with OKEN Scanner

10. Cetatea Blidarul: turnul VI.
11. Dealul Piatra Roşie.
12. Cetatea Piatra Roşie: poarta cetăţii prin turnul 2.
13. Grădiştea Muncelului: drumul pavat ce duce de la cetate spre Incinta sacră.
14. Grădiştea Muncelului: vederea unei părţi din Incinta sacră (piaţeta pavată, canalul, zidul de terasă) de pe terasa XI.
15. Incinta sacră: sanctuarul vechi de pe terasa XI.
16. Incinta sacră: treptele de lîngă zidul sudic al sanctuarului vechi.
17. Incinta sacră: sanctuarul mic patrulater de pe terasa XI.
18. Incinta sacră: planul sanctuarului mare rotund de pe terasa XI.
19. Incinta sacră: sanctuarul mic rotund; în stînga, o parte a sanctuarului mare rotund.
20. Incinta sacră: sanctuarul nou de pe terasa X.
21. Zidul de terasă despărţind terasele X şi IX (reconstituire).
22. Discul de piatră cu imaginea soarelui din Incinta sacră de la Grădiştea Muncelului.
23. Vasul (de cult) cu stampila « DECEBALVS PER SCORILO» dintr-o clădire de pe Dealul Grădiştii.
24. Bustul de bronz al unei divinităţi feminine dacice (Bendis-Diana) din cetatea de la Piatra Roşie.
25. Vas de bronz din turnul-locuinţă nr. 1 de la Costeşti.
26. Fragment din decorul de fier al unui scut dacic (de la Piatra Roşie).
27. Unelte şi scule din atelierele de pe Dealul Grădiştii.
28. Opaiţ de bronz de factură sud-italică din cetatea de la Piatra Roşie.
29. Ceramică pictată dintr-o locuinţă de pe Dealul Grădiştii.
30. Adăpost de asbociment al turnului-locuinţă 1 de la Cetăţuia Costeşti.

Scanned with OKEN Scanner

Planşe:

I. Dacia pe timpul lui Decebal.
II. Sarmizegetusa şi aşezările dacice din Munţii Orăştiei.
III. Planul Cetăţii de la Costeşti pe Dealul Cetăţuia.
IV. Planul cetăţii dace de la Blidarul.
V. Planul cetăţii Piatra Roşie.
VI. Planul cetăţii şi al Incintei sacre de la Grădiştea Muncelului.

Scanned with OKEN Scanner

Redactor responsabil: Dr. O. Iancovici
Tehnoredactor: V. Popescu Basarab

Dat la cules 27.09.61. Bun de tipar 07.02.62. Tiraj 4000+190. Hîrtie vel. cretată de 120 gr.m². Ft. 610×860/16. Coli ed. 4,61. Coli de tipar 4,625. Ediția II. Comanda 841. Planșe tipo 6. A. nr. 001175. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 728.8.

Tiparul executat sub com. Nr. 1086 la Intrep. Poligrafică Nr. 4
Calea Șerban Vodă 133, București — R.P.R.

68

Scanned with OKEN Scanner

Colecția *Monumentele Patriei noastre* se adresează maselor largi de cititori oferindu-le scurte texte însoțite de cca 30 reproduceri, menite să înlesnească cunoașterea acelor vestigii ale trecutului care amintesc de viața și lupta poporului de pe aceste meleaguri din vremuri străvechi și pînă în veacul nostru. Broșurile apărute în această colecție servesc și drept călăuze pentru vizitatorii monumentelor respective. Ele reprezintă o contribuție la acțiunea de cunoaștere a bogățiilor culturale ale patriei noastre.

Scanned with OKEN Scanner